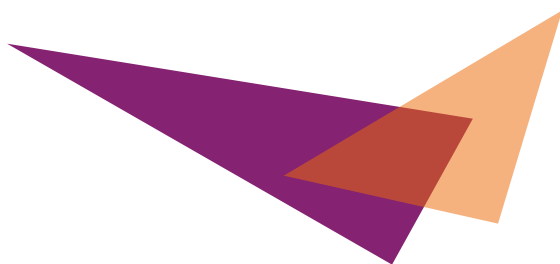

Repeteren om te leren:

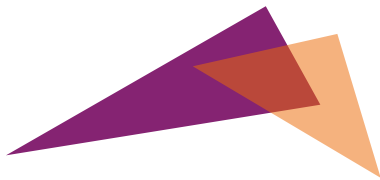
experimenteren met NT2 in de theaterzaal

Pieter Cools

i.s.m. Mia Grijp, Sarah Duchateau, Simon Geerts, Kirsten Roosendaal,
Johan Kalifa Bals, Salman Saimouaa & Michel Tirions

Deze bundel werd gepubliceerd in december 2021

Credits

Deze uitgave is de neerslag van een onderzoek dat werd gevoerd in het kader van het project Repteren Om te Leren (ROL): een samenwerking tussen AP Hogeschool Antwerpen (Opleiding Sociaal Werk), Sering en Ligo, Centrum voor Basiseducatie Antwerpen. De AP Hogeschool Antwerpen en Sering zijn beiden partners van KUZO (<https://www.kuzo.online>), een consortium dat werkt op het kruispunt van kunst, zorg, welzijn en onderwijs en bouwt aan een maatschappij waarin iedereen – ook de allerzwaksten in onze samenleving – actief participeren en verantwoordelijkheid dragen voor de gemeenschap.

De ontwikkeling van ROL gebeurde met steun van de provincie Antwerpen, experimentele projecten inclusieve economie, Atlas, Integratie & Inburgering Antwerpen en het STERK WERK! project – vanuit Kenniscentrum ISOS van de AP Hogeschool – Kenniscentrum ISOS, gefinancierd vanuit het hogeschool-onderzoeksfonds PWO (projectmatig wetenschappelijk onderzoek). De publicatie maakt deel uit van de projectvalorisatie van Sterk Werk!: <https://www.ap.be/project/sterk-werk>

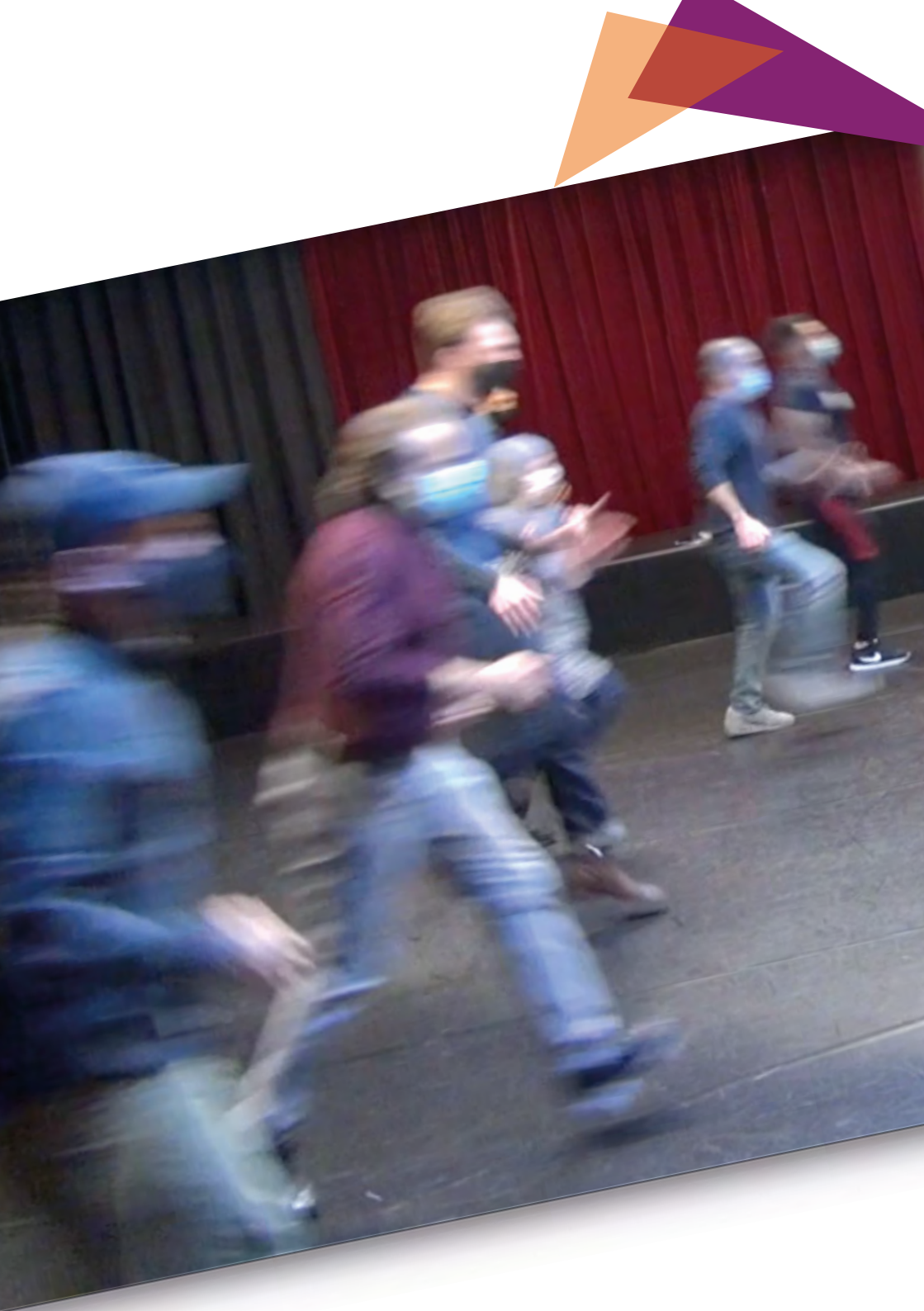
Korte samenvatting

In dit rapport beschrijven we de werking, inzichten en voorlopige resultaten van het ROL-project: Repeteren Om te Leren. In dit project worden 'klassieke' lesmethoden van de centra voor basiseducatie afgewisseld met door theater geïnspireerde spelmethodieken die inzetten op houding, ritme, klank, improvisatie en het inoefenen van concrete situaties. Via deze meer belichaamde manier van leren willen we de cursisten op diverse manieren aanspreken, motiveren en remmingen tot spreken wegnemen. Door in te zetten op concrete, relevante spreesituaties en door cursisten door te verwijzen naar extra oefenkansen en trajecten op maat tracht het project de handelingsvrijheid en het participatievermogen van de cursisten positief te beïnvloeden.

Het ROL-project steunt op een intensieve samenwerking tussen de theaterdocenten van het Huis voor Participatieve Kunst Sering en de NT2-docent van Ligo, Centrum voor Basiseducatie Antwerpen. Het is daarbij belangrijk dat theaterdocenten de NT2-leerstof vertalen naar de theatervloer en dat de NT2-docent het theatergedeelte actief mee ondersteunt.

In de afgelopen twee jaar hebben we geleerd dat werken rond houding, oogcontact en uitspraak bijdragen tot sterkere non-verbale communicatievaardigheden en spreekdurf bij de cursisten. Het inzetten op uitspraak en prosodie (cadans en intonatie) en fonetiek (klankleer) draagt dan weer bij tot hun verstaanbaarheid. Het spelkarakter van de lessen bevordert de actieve deelname van de cursisten en de klasdynamiek.

Uiteraard is dit alles makkelijker gezegd dan gedaan. Het blijft een zoektocht met vallen en opstaan. Dit rapport vertelt het verhaal van die zoektocht en alle succeservaringen, verbeterpunten, randvoorwaarden en spanningsvelden die we zijn tegengekomen. We beschrijven ook verschillende spelmethodieken en we proberen de ervaringen van docenten en cursisten aan te tonen doormiddel van quotes en foto's. Met deze publicatie richten we ons in de eerste plaats op leerkrachten NT2, sociaal-cultureel werkers en hun partners in het opbouwwerk en de integratiesector. Daarnaast willen we ook (lokale) overheden warm maken om met ons te investeren in en te leren uit deze experimenten. Deze publicatie is dan ook een uitnodiging om de koppen bij elkaar te steken en de krachten te bundelen rond de taalverwerving en inclusie van anderstalige nieuwkomers en oudkomers in onze steden en gemeenten.

Inhoudstafel

Inleiding: geen alledaagse les Nederlands.....	6
De uitdaging: beperkte leerwinst en geremd om te spreken.....	8
Uniek maar niet alleen: inspirerende praktijken.....	13
NT2 in de theaterzaal: een praktijk in ontwikkeling.....	16
Opbouw van de lessen: De horizontale lijn.....	16
Het lesverloop: De verticale lijn.....	17
Samen afronden.....	26
Afstemmen tussen de twee lesblokken.....	27
Aandacht voor leerkansen en ondersteuningsnoden buiten de les.....	29
Inzichten uit het ROL-project.....	32
Wat vonden de cursisten?.....	32
Wat observeren de docenten?.....	34
Samengevat: wat werkt er en waarom?.....	36
Randvoorwaarden.....	38
Werkpunten en kansen.....	42
Spanningsvelden.....	44
Hoe gaan we nu verder?.....	47
Bibliografie en eindnoten.....	50

Inleiding: geen alledaagse les Nederlands

Wie op een doordeweekse voormiddag het Groeningerplein in Borgerhout passeert, heeft waarschijnlijk geen idee van het bijzondere schouwspel dat zich afspeelt achter de muren van het Huis voor Participatie Kunst Sering. Wie dicht genoeg bij de poort komt hoort misschien lachende stemmen of moeilijke woorden zoals E-lek-tro-me-cha-ni-ca die in een swingend ritme worden herhaald door een luide groep mensen, mannen en vrouwen, jong en ouder, met roots van over de hele wereld.

Deze bonte groep volgt lessen Nederlands NT2 (Nederlands als tweede taal) niveau 1.1 of 1.2 in de groep van docent Sarah.¹ Het is geen alledaagse les Nederlands. De deelnemers bevinden zich in een theaterzaal. Ze doen mee aan het ROL project: Repeteren Om te Leren. Na anderhalf uur 'klassieke' les gaan de schoolbanken aan de kant. Een theaterdocent – Mia, Salman, Simon, Kalifa of Kirsten - verschijnt ten tonele, soms vergezeld door studenten of andere assistenten. Het volgende anderhalf uur is men nog steeds Nederlands aan het leren, maar dan via spel, improvisatie, klank en beweging.

Met deze publicatie willen we lezers laten kennismaken met het ROL-project: een samenwerking van Sering vzw, KUZO vzw, Ligo, Centrum voor Basiseducatie Antwerpen en AP Hogeschool. ROL experimenteert met theater- en spelmethodieken binnen de lessen Nederlands NT2 voor laaggeletterde anderstalige nieuwkomers en oudkomers.ⁱⁱ Het project ontstond eind 2019 met steun van de Provincie Antwerpenⁱⁱⁱ en een groep van tien cursisten, niveau 1.2. In het schooljaar 2021-2022 kan er voor het eerst twee semesters met dezelfde groep van ongeveer vijftien cursisten gewerkt worden, die dan zowel niveau 1.1. als 1.2. zullen doorlopen.

Sinds de start wordt dit sociaal-educatieve experiment gevolgd door een onderzoeker van de AP Hogeschool Antwerpen. Pieter heeft actief deelgenomen aan een twintigtal lessen, hij sprak met cursisten en docenten en was aanwezig op vergaderingen. Zo ondersteunde hij de voortdurende reflectie rond dit experiment. Het doel van dit onderzoek is om deze praktijk in ontwikkeling te beschrijven, de achterliggende veranderingstheorie (waarom het zou werken en welke effecten het kan realiseren) expliciet te maken en na te gaan welke doelen er werden gerealiseerd. Zo willen we de basis leggen voor meer praktijkontwikkeling en (effecten)onderzoek in de toekomst.^{iv v}

Uiteraard werd ook dit project de afgelopen jaren geteisterd door de coronapandemie. De uitdagingen waren niet min. Probeer maar eens rond expressie te werken met een mondkap, of rond beweging en improvisatie op anderhalve meter afstand. Bovendien werd het proces meermaals onderbroken door de schoolsluitingen. Dit neemt niet weg dat er veel werd geleerd en geëxperimenteerd. Daar is men vandaag bij Sering en Ligo Antwerpen trouwens nog volop mee bezig. Ondertussen willen we onze ervaringen, inzichten en uitdagingen alvast delen met u. Bij deze bent u van harte uitgenodigd op onze zoektocht naar creatieve en effectieve trajecten rond het leren van Nederlands voor laaggeletterde anderstaligen in België zodat deze cursisten over de tools en het zelfvertrouwen beschikken om te floreren en een leven uit te bouwen dat ze waardevol achten.

In wat volgt starten we met het 'waarom' van dit project uit te leggen. Vervolgens bespreken we enkele inspirerende praktijken in binnen en buitenland. In het derde hoofdstuk gaan we dieper in op 'wat' we precies deden en hoe dit evolueerde doorheen de loop van het ROL-project. Daarna bespreken we de resultaten, inzichten en werkpunten die we meenemen uit de afgelopen twee jaar. In het afsluitende hoofdstuk geven we een overzicht van de verschillende randvoorwaarden, aandachtspunten en ondersteuningsnoden die van belang zijn om dit soort initiatieven verder uit te bouwen, in Antwerpen en elders. Helemaal achteraan, in bijlage, geven we nog wat extra oefeningen en spelmethodieken mee voor wie het voelt kriebelen en zelf aan de slag wil.

De uitdaging: beperkte leerwinst en geremd om te spreken

“Als je kijkt naar hoe mensen vandaag leren en communiceren, lijken we net ‘talking heads’, sprekende koppen. Door al die onlinevergaderingen kan je dat nu bijna letterlijk nemen. Dat lichaam wordt niet geactiveerd. Bij zoveel mensen, zeker bij wie dat soort onderwijs niet gewoon is, zit dat hoofd gewoon vol na een uur en dan haken ze mentaal af. Hier draait het om ‘embodied learning’. Hier gaan we niet de hele tijd blablabla doen, dat is maar één laagje. Hier gaat het ook over houding, klank, ritmiek, expressie en plezier met die taal. Veel cursisten gaan waarschijnlijk nooit perfect Nederlands spreken, maar die andere dingen zijn ook belangrijk om je beter en met meer zelfvertrouwen uit te drukken. Dat is cruciaal om je kansen te grijpen in deze samenleving. Nu sluit men zich vaak af.” (Mia van Sering)

De ene anderstalige is de andere niet

Elke dag komen er nieuwe stadsbewoners bij. Ze komen van over de hele wereld en verschillen enorm wat betreft achtergrond, hun reden om te migreren, hun vooropleiding, sociaaleconomische status, enzovoort. Hoewel Antwerpenaren hun stad graag zien als een wereldstad, is Nederlands beslist geen wereldtaal. Veel nieuwkomers zijn onze taal dan ook niet machtig wanneer ze hier komen wonen. Ook voor vele mensen die hier al langer verblijven blijft het Nederlands een uitdaging en drempel.

Nederlands leren is vanzelfsprekend één van de belangrijke uitdagingen voor wie hier wil komen werken, wonen en actief wil deelnemen aan diverse aspecten van het dagelijkse leven. Het Vlaams Agentschap voor Integratie & Inburgering poneert ‘maak werk van taal’ dan ook als één van de vijf sleutels voor een succesvol integratiebeleid voor lokale besturen.^{vi}

In het eerste kwartaal van 2021 hebben 24.575 unieke personen zich in Vlaanderen en Brussel aangemeld met een vraag rond NT2. Meer dan één vijfde, 5.580 meldde zich in Antwerpen.^{vii} Nederlands leren is niet voor iedereen even moeilijk. Sommigen hebben een talenknobbel, ervaring met studeren, of kunnen rekenen op een ondersteunend netwerk dat oefenkansen biedt. Anderen hebben nog nooit een tweede taal geleerd, zijn kortgeschoold, vinden in hun omgeving amper oefenkansen of hebben voorlopig te veel andere zaken aan hun hoofd om zich te richten op een studie.

Er bestaan dan ook verschillende trajecten om Nederlands te leren in Vlaanderen, die variëren qua tempo en taalniveau. Als mensen moeite hebben met het verwerven, verwerken en gebruiken van informatie, spreekt men van laaggeletterdheid. Concreet wil dat zeggen dat ze moeite hebben met lezen, schrijven,

rekenen en/of digitale vaardigheden, ook in hun moedertaal. Deze anderstaligen komen doorgaans terecht bij Ligo, Centra voor Basiseducatie. Het terugdringen van laaggeletterdheid is hun kerntaak. Ongeveer 55% van het aanbod van Ligo Antwerpen bestaat uit cursussen NT2. In 2019 bediende Ligo Antwerpen meer dan 7.000 cursisten. Veertig percent van hen is oorspronkelijk afkomstig uit Azië en eenenveertig percent heeft roots in het Afrikaans continent.^{viii}

Deze groep van laaggeletterde anderstaligen heeft het vaak het moeilijkst om hier een sociaal netwerk uit te bouwen, om een goede job te vinden, en zich een weg te banen door ons administratief landschap. Kortom, laaggeletterde anderstaligen ervaren zeer veel drempels om aansluiting te vinden in onze samenleving.

“Je hebt hier een leger van mensen die geen aansluiting vinden. Ik denk dat dat deels komt omdat we ze niet op de juiste manier aanspreken. Daarom dat we in deze lessen niet alleen een appél willen doen op hun cognitieve vaardigheden, maar ook op hun lichaam, hun persoonlijkheid, enzovoort.”
(Mia van Sering)

Een creatief antwoord op concrete uitdagingen

Sociaal innovatieve praktijken ontstaan vaak als een pragmatisch antwoord op concrete maatschappelijke uitdagingen en sociale noden die nog niet naar behoren worden aangepakt door het bestaande aanbod. Door creatieve ideeën en samenwerkingen ontstaan er nieuwe relaties en trajecten die proberen tegemoet te komen aan die noden en al doende de positie van de betrokkenen te versterken.^{ix} In dat licht beschouwen we het ROL-project als een sociaal innovatieve praktijk.

De algemene motivatie is nieuwe verbindingen creëren die er voor zorgen dat nieuwkomers zich hier kunnen tonen, kunnen deelnemen en floreren als mens. Meer specifiek zoekt ROL een antwoord op een drietal uitdagingen met betrekking tot de trajecten van laaggeletterde anderstalige nieuwkomers:

- De leerwinst stagneert vaak en snel bij veel mensen uit deze groep. Men observeert deze stagnering zowel tijdens de les omdat het hoofd na een tijd vol zit, als binnen het individueel groeitraject van mensen die lang op hetzelfde basisniveau blijven steken.
- Docenten NT2 doen vandaag al heel wat inspanningen om taallessen relevant en interactief te maken. Toch blijft men binnen de klascontext in zekere zin beperkt in de mate waarin men kan afwijken van de gebruikelijke patronen en verwachtingen rond lesgeven, bijvoorbeeld wat betreft inzetten op beweging en andere vormen van expressie als afwisseling voor een meer cerebrale aanpak, of studenten laten participeren in de regie van

de les. In die zin is er een blijvende nood aan experimenteren met interactieve werkvormen.

- Voor veel cursisten bestaat er een duidelijke (psychologische) afstand tussen Nederlands in de les en Nederlands gebruiken in het dagelijks leven. Velen hebben weinig oefenkansen en/of ervaren schroom rond spreken buiten de les.

Meer spelmethodieken en (informele) oefenkansen

*“Het blijft beter in jouw hoofd als jij ook speelt en die oefeningen doet”
“Spelen en leren gaan samen” (Cursisten uit de groep van februari-juni 2020)*

Het ROL-project zoekt een antwoord op deze uitdagingen door de vierwekelijkse lessen van drie uur op te delen in twee delen. Het eerste deel lijkt sterk op een ‘klassieke’ les NT2. Tijdens het tweede deel wordt er gewerkt met leermethoden die geïnspireerd zijn door oefeningen en spelvormen uit het theater. Zo is er in het geheel meer afwisseling in werkvormen en aandacht voor expressie, houding, non-verbale communicatie, intonatie, stemvolume en spreken in concrete situaties.

Het project gaat er van uit deze meer actieve en belichaamde vormen van leren een positief effect hebben op het leerplezier en het zelfvertrouwen van de deelnemers, wat er toe bijdraagt dat cursisten zich beter durven en kunnen uitdrukken. Op langere termijn kan dit een positief effect hebben op de bredere integratie en participatiekansen van deelnemers. Zo wil ROL er toe bijdragen dat Nederlands leren voor deze cursisten (nog meer) een manier wordt om hun handelingsvrijheid te vergroten, te floreren en een leven uit te bouwen dat ze waardevol achten.^x

Daarom heeft het ROL-project, net als de docenten van Ligo Antwerpen in de reguliere werking, ook aandacht voor de situatie van de deelnemers buiten de lesuren. Tussen en na de lesmomenten spreken docenten en hogeschoolstudenten met cursisten over hun thuissituatie, oefenkansen en eventuele ondersteuningsnoden op andere levensdomeinen zoals werk of de schoolloopbaan van hun kinderen. Van daaruit kan Sering doorverwijzen naar haar interne werking en externe partners. Sinds 2021 worden er op Sering ook andere oefenmomenten aangeboden en tijdens de coronapandemie hebben studenten actief contact gehouden met cursisten via Whatsapp om het Nederlands te blijven oefenen.

ROL zet in op een elkaar versterkende combinatie van formele en informele leer-kansen, vanuit het inzicht dat het leren van een taal succesvoller wordt naarmate men deze taal actiever kan gebruiken.^{xi} Dit doet men door een theatersetting te creëren waarbinnen men de leerstof uit het ‘klassieke’ lesgedeelte kan spelen en

repteren en dus kan ervaren in actie. Omgekeerd kan men door spel in het theatergedeelte dingen in het Nederlands proberen waarvan men dan later de regels en logica leert. Daarnaast zet men dus ook in op informele oefenkansen buiten de les.

ROL heeft een dubbele focus wat het beheersen van Nederlands betreft. Het gaat niet alleen over 'juist' Nederlands leren, maar ook over taal als een tool om je uit te drukken en je bewegingsvrijheid te vergroten. Onderzoek naar dramaprojecten met vluchtelingen in Italië toont dat zowel 'language proficiency' (taalvaardigheid, wat correspondeert met functionele taalnoden) als 'sense of autonomy and agency' (het gevoel van autonomie en actievrijheid wat correspondeert met creatieve of expressieve noden) van belang zijn voor anderstaligen die een tweede taal leren. Dat onderzoek benadrukt het belang van spreekkansen, die enerzijds inzetten op concrete situaties en kennis die men dagelijks nodig heeft, maar anderzijds ook ruimte laten voor spel en expressie waardoor deelnemers zich als persoon tonen en ervaringen uitwisselen met elkaar.^{xii}

Maslow op zijn kop?

Het idee dat inzetten op zelfexpressie mensen kan versterken is op zich niet nieuw. Men spreekt in dit verband soms over het omkeren van de piramide van Maslow.^{xiii} We willen ons hier niet mengen in de vele discussies over de wetenschappelijke beperkingen van Maslow's model. We gebruiken het enkel als argument over de mogelijke meerwaarde van theater- en spelmethodieken tijdens NT2.

Het kernidee van Maslow is dat aan basisbehoeften zoals eten en drinken en veiligheid moet voldaan worden alvorens mensen zich kunnen richten op 'hogere noden' zoals zinvol sociaal contact, zelfvertrouwen, zelfverwezenlijking en creativiteit. In grote lijnen houdt dat zeker steek. Het klinkt aannemelijk dat wie moet vechten om te overleven zich moeilijk kan richten op een nieuwe studie of het onderhouden van vriendschapsrelaties. Dit lineaire model laat echter weinig ruimte voor nuance en leert ons niet zo veel over de verschillende manieren waarop behoeften vervuld kunnen worden.

Stel nu dat een persoon zich gedeeltelijk in haar basisnoden kan voorzien: ze komt rond zonder regelmatig te lijden aan honger of koude, moet niet vluchten en onderhoudt een aantal zinvolle sociale relaties. Toch leeft deze persoon nog steeds in een kwetsbare situatie en heeft ze het gevoel dat zij maatschappelijk vastzit. In dat geval kan je via creativiteit en zelfexpressie in de omgekeerde richting van de piramide werken. Zo kan die persoon zich meer erkend en zelfzeker gaan voelen. Van daaruit staat ze sterker om sociale contacten aan te gaan, haar sociaal netwerk uit te breiden; dit creëert mogelijk nieuwe mogelijkheden die deze persoon dan beter kan en durft aan te gaan.

Vanuit deze logica is het cruciaal dat mensen zichzelf kunnen laten zien tijdens de lessen Nederlands, dat hun verhaal en wie ze zijn er een plek heeft, dat ze zich niet wegsteken, dat ze plezier hebben met de taal en het gevoel krijgen dat ze meer kunnen dan ze denken. Zo krijgen ze meer goesting en zelfvertrouwen om Nederlands te spreken en zullen ze de taal meer en waarschijnlijk ook beter gaan gebruiken.

Dat is wat het theater-gedeelte van ROL-project wil stimuleren. Uiteraard zal het niet voor iedereen even goed werken. Voor sommigen werken bepaalde werkvormen beter dan voor anderen en ook de nood aan creativiteit en zelfexpressie verschilt tussen mensen.

Het ROL project wil vooral het aantal werkvormen en de kansen tot zelfexpressie vergroten voor cursisten NT2 om zo diverse leerkansen te bieden voor de een diverse groep mensen.

Uniek maar niet alleen: inspirerende praktijken

De hierboven beschreven uitdagingen vindt men in principe overal waar anderstaligen zich inspinnen om een nieuwe taal te leren. Ook het idee om via theater of andere kunstvormen te werken rond zelfexpressie en empowerment is zeker niet nieuw binnen het sociaal-cultureel werk. We vonden dan ook heel wat inspirerende praktijken in binnen- en buitenland. We bespreken hier een kleine selectie.

Sering

Als het gaat over kunst als middel om te werken rond expressie en empowerment hoeven we niet ver te zoeken. Wat dat betreft heeft Sering^{xiv} zelf al meer dan 25 jaar ervaring in huis. Doorheen die jaren maakte men verschillende voorstellingen met mensen uit diverse groepen, waaronder mensen met een migratiegeschiedenis en mensen in armoede, bijvoorbeeld in samenwerking met de vereniging waar armen het woord nemen Recht-Op. Daarvoor kreeg Sering in 2018 nog de prijs voor Armoede Uitsluiten van Welzijnzorg. Vanuit een open basishouding en met methodieken van participatief drama en het forumtheater - geïnspireerd door het werk van de Braziliaanse pedagoog Paolo Freire en theatermaker Augusto Boal^{xv} ^{xvi} - werkt men samen met mensen die drempels tot maatschappelijke participatie ervaren. Dat hoeft niet altijd tot een voorstelling te leiden, vaak is het proces voldoende. Soms hoort het er wel bij of vragen deelnemers zelf om voor publiek te kunnen spelen.

Sinds haar ontstaan is Sering zich blijven ontwikkelen in relatie met de sociale uitdagingen en opportuniteiten die zich aandienen. Door als toeleider betrokken te zijn bij het Bruggen naar werk project^{xvii}, werd het duidelijk dat taal voor veel mensen een drempel is tot arbeidsparticipatie. Zo is men zich dan ook binnen het ROL-project meer op taalverwerving gaan richten en heeft men de afgelopen twee jaar verschillende taalklassen en oefenkansen opgestart binnen het Seringhuis.

Formaat

De Rotterdamse organisatie Formaat, Werkplaats voor Participatief Drama^{xviii} kiest voor een gelijkaardige aanpak. Via technieken van participatief drama wil men:

“mensen de kans geven strategieën voor het leven te ontwikkelen, te repe- teren voor de werkelijkheid, met elkaar in dialoog gaan op gelijkwaardig niveau.” (website Formaat)

In Formaat maakte men onder andere al voorstellingen rond de ervaringen van thuislozen en gedetineerde vrouwen, altijd samen met mensen uit deze groepen. Ze ontwikkelden ook een uitgebreid vormingsaanbod en een mooi boek ‘Een scène schoppen: theorie en praktijk van het participatief drama’.^{xix} Dit boek bevat ook 175 spel- en theateroefeningen, waarvan er verschillende worden gebruikt tijdens het ROL-project.

Participatief drama is op zich al uitdagend, maar werken met laaggeletterde anderstaligen brengt nog specifieke uitdagingen met zich mee. Een voorstelling maken via spel en gesprek is niet evident als mensen de taal nog aan het leren zijn.

Groot Familie

Het project Groot Familie^{xx} werkt al vijf jaar met laaggeletterde nieuwkomers en oudkomers. Het is een samenwerking tussen theaterwerkplaats HETGEVOLG en Ligo Antwerpen. Binnen dit project werken cursisten samen met theatermaker Stefan Perceval aan een voorstelling waarin deelnemers ook persoonlijke ervaringen delen met het publiek. Naast theateroefeningen en podiumervaring biedt dit project haar deelnemers ook een hechte groep vrienden en kansen om Nederlands te oefenen. Het project blijkt erg populair onder cursisten, wat volgens de begeleiders bevestigt dat velen echt nood hebben aan de mogelijkheid om zich te uiten, oefenkansen en een informeel netwerk:

“We zien dat het mensen uit hun schulp krijgt en dat is een stap naar empowerment. Dat realiseer je makkelijker wanneer het niet de hele tijd draait om presteren. In de klas gaat het vaak over resultaat, woorden, grammatica enzovoort, maar in de theatercontext gaat het meer over je kunnen uiten. En dan zie je dingen naar boven komen van de cursisten die je in een klassieke klascontext zelden zal zien.” (Tania, medewerker Ligo Antwerpen)

Hoewel Groot Familie en het ROL-project op het eerste zicht sterk op elkaar lijken omdat ze beiden theatermethodieken gebruiken met dezelfde doelgroep, priemt bij Groot Familie de zelfexpressie en het sociaal netwerk. Bij Groot Familie werkt men ook met een gemengde groep van anderstaligen en Nederlandstaligen. Er wordt toegewerkt naar een zaalvoorstelling voor publiek. Het ROL-project is

daarentegen echt ingebed in de lessen NT2 en wil dus explicieter bijdragen tot leerwinst. Bij Groot Familie is beter Nederlands spreken eerder een positief bijeffect, bij ROL is het ook een doel op zich.

Het onderscheid tussen 'spelen' en 'leren' is in deze projecten niet zo duidelijk en waarschijnlijk ook niet zo relevant. Men leert immers door te spelen. Dat neemt natuurlijk niet weg dat het belangrijk is om stil te staan bij de educatieve meerwaarde van het ROL-project en een balans te zoeken tussen pedagogische en andere doelen zoals jezelf kunnen tonen, plezier maken, culturele inzichten verwerven, een sociaal netwerk uitbouwen, enzovoort.

Creative English

De zoektocht naar deze balans tussen functionele en creatieve noden vinden we duidelijk terug in het verhaal van Creative English^{xxi} in het Verenigd Koninkrijk. Men stelt dat:

"[...]spelen en creativiteit hoekstenen zijn van een persoonsgerichte benadering van tweede taalonderwijs. Wanneer de cursisten vluchtelingen, asielaanvragers of migranten zijn, die al leven in het land waar de nieuwe taal wordt gesproken, is het echter belangrijk dat het leren van de taal ook aan functionele noden tegemoet komt" (Smith, 2016 : 1)

Creative English is een toegepast theaterproject dat op zoek gaat naar een balans tussen deze creatieve noden (zoals zelfexpressie) en functionele noden (zoals leren bellen met een dokter) door middel van improvisatietheater. Via een speels en emotioneel engagement met dagelijkse, relevante onderwerpen wil Creative English het zelfvertrouwen in de taalvaardigheid van cursisten die al een basis-kennis van het Engels bezitten verder versterken. Praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek naar dit initiatief concludeert dat improvisatietheater:

"remmingen wegneemt en een sfeer creëert die erg bevorderend is om te leren en risico's te nemen in communicatie met een tweede taal. Het schept ook kansen om te oefenen in een levensechte situatie [...] die creativiteit zorgt voor opportuniteiten om tegemoet te komen aan de nood aan zelfvertrouwen en het gevoel erbij te horen." (Smith, 2016 : 1)

De visie en ambitie van het ROL-project sluit hier nauw bij aan. Ook daar werkt men met improvisatieoefeningen. Improvisatietheater in een tweede taal is echter zeer moeilijk als je de basis van die taal nog niet goed beheerst. In die zin is het nogal drempelig voor cursisten NT2 1.1 en 1.2. In het volgende hoofdstuk lichten we toe welke methodieken er zoal gebruikt worden tijdens de creatieve taallessen van het ROL-project.

NT2 in de theaterzaal: een praktijk in ontwikkeling

Wat gebeurt er precies tijdens de NT2-lessen van het ROL-Project? Zoals gezegd wordt de les opgedeeld in twee delen van anderhalf uur: een 'klassiek gedeelte' en een 'theaterzaal gedeelte'. Hier focussen we vooral op dit tweede gedeelte.

Tijdens het tweede gedeelte zitten de cursisten niet achter de schoolbanken, maar bewegen ze in de theaterzaal. Toch zijn ze geen voorstelling aan het maken. Er wordt wel 'gespeeld', maar het is nog altijd een les Nederlands.. Eén van de docenten verwoordt het als volgt:

“Wat we hier doen is geen theater. We hebben ons duidelijk laten inspireren door het forumtheater en andere technische theateroefeningen, maar we hangen er niet aan vast want ze hebben ook hun limieten. Hier zoeken we naar een gepaste afwisseling van spelen, expressie, focus en werken rond uitspraak en klank doormiddel van de muzikaliteit van onze taal. En natuurlijk zoeken we ook aansluiting bij de lesinhoud van Sarah.” (Simon, docent sociaal-cultureel werk)

Opbouw van de lessen: De horizontale lijn

Qua opbouw van de lessen maken we een onderscheid tussen twee lijnen: de horizontale lijn gaat over de opbouw van de verschillende lessen doorheen het hele traject dat een aantal maanden duurt. De verticale lijn gaat over de opbouw van één les.^{xxii}

Als je nadenkt over de opbouw van horizontale lijn moet je er rekening mee houden dat niet alle deelnemers vertrouwd zijn met dit soort oefeningen én met het feit dat je via theatermethodieken dicht bij de personen komt met wie je werkt. Het is daarom belangrijk om de intensiteit en persoonlijke inbreng van cursisten geleidelijk op te bouwen. Je wil de eerste lessen niet meteen werken rond het uiten van emoties of het geven van meningen rond gevoelige thema's.

Bij een nieuwe groep is het logisch dat je begint met namenspelen, zodat iedereen elkaar met de voornaam kan aanspreken. Vervolgens moet er in de eerste fase vooral gewerkt worden aan gewinning en **vertrouwen**: vertrouwen in elkaar (de deelnemers), vertrouwen in de theaterdocent, de omgeving en de manier van werken, maar vooral vertrouwen in zichzelf. Kleine stappen en succeservaringen zijn daarbij van belang.

Als je merkt aan de groepsdynamiek en hoe deelnemers zich openstellen tijdens de oefeningen dat het vertrouwen groeit, kan je meer en meer gaan **spelen**. Spe-

len is altijd ook experimenteren en durven. Daar heb je vertrouwen en een veilig gevoel voor nodig (bijvoorbeeld elkaar niet uitlachen of weten dat de ander niet voortdurend uit de rol zou vallen). Via spel in vertrouwen kunnen mensen stukjes van zichzelf tonen die ze vaak verstopten.

Afhankelijk van de leerstof en leerdoelen (taalverwerving of andere competenties) zal je doorheen het semester verschillende soorten spelen gebruiken. Zo leerden we dat het belangrijk is om in het begin meer aandacht te spenderen aan de muzikaliteit of prosodie van de taal: klemtoon, klankleer, ritme, accent en melodie. Nadien kan je meer inzetten op het vormen van zinnen, het inoefenen van situaties, enzovoort. Hierover later meer.

Via spel kom je tot interactie en die wisselwerking lokt belevingen en inzichten uit die je doen **reflecteren**. Dat kan gaan over taal, maar ook over gewoonten, eigenschappen of persoonlijke en culturele gevoeligheden. Dat reflecteren gebeurt deels vanzelf, maar het is ook de taak van de theaterdocent om dit te faciliteren binnen de groep. Naarmate de lessen vorderen kan men hier uitgebreider op inzetten door cursisten te vragen om hun mening te delen. Dit soort reflectie helpt ook om de betekenis van Nederlandse concepten te verduidelijken.

Wanneer er al op het bovenstaande is gewerkt kan men stilaan meer inzetten op **improvisatie**. Hoe meer woorden en concepten je bezit, des te meer je hebt om mee te improviseren. Via improvisatie oefeningen kunnen we abstracte concepten en uitdagingen (zoals solliciteren of oudercontact) concreet maken door ze te spelen. Hoewel het niet makkelijk is, merken cursisten tijdens deze oefeningen vaak dat ze al meer kennen en kunnen dan ze zelf wisten. Een fijne improvisatie oefening geeft een boost aan het zelfvertrouwen.

Het lesverloop: De verticale lijn

De basisstructuur van het theater gedeelte klinkt eenvoudig: opwarming, spelen en afsluiten. Natuurlijk is er binnen deze structuur veel variatie mogelijk zeker in het spelgedeelte. Per deel bespreken we verschillende soorten spelen, hun doelstelling en geven we enkele voorbeelden.

Opwarming: focus én loskomen

“De opwarming is essentieel voor het verdere verloop van de les. We maken contact met elkaar, we warmen ons lichaam op, onze stem wordt geactiveerd, we activeren onze hersenen, we leren focus leggen, we spelen met het geven en nemen van energie.” (Simon, docent sociaal-cultureel werk)

Opwarmers zijn erg belangrijk voor het leren coördineren van bewegingen en om lichaam en geest wakker te maken. In het begin van het tweede deel worden cursisten meestal uitgenodigd om in een kring te gaan staan. Veel gebruikte opwarmingsspelletjes zijn Boom-Hout-Hak en Muggen Vangen.

Boom-Hout-Hak

Bij Boom-Hout-Hak gaat een speler met de armen omhoog staan, handen tegen elkaar, ze maakt oogcontact met een andere speler in de kring (speler 2), richt ze haar handen naar die persoon en zegt 'boom'. Speler 2 gooit zo snel mogelijk de handen op en roept 'hout'. Meteen daarna moeten de twee mensen naast speler 2 een hakbijl-beweging maken naar deze persoon en roepen ze 'hak'. Vervolgens maakt speler 2 oogcontact met iemand, richt ze de handen in diens richting en zegt ze 'boom' enzovoort. De spelleider kan het tempo opdrijven.

De Mug

Bij De Mug is er telkens iemand in de kring (speler 1) die zich moet bukken terwijl de twee spelers die er naast staan gelijktijdig boven het hoofd van deze persoon klappen. Je mag slechts één klap horen. Eens speler 1 terug recht staat, bukt de opeenvolgende speler (in de richting van de klok) zich terwijl de twee spelers ernaast boven zijn hoofd klappen enzovoort, de cirkel rond. Dit is de cirkelbeweging van één mug. Om het moeilijker te maken kunnen er muggen toegevoegd worden aan het spel, waardoor je veel sneller moet bukken en klappen. De spelleider kan ook vragen het tempo verder op te drijven.

Beide opwarmingsspelletjes vragen van de cursisten dat ze zich focussen op wat anderen doen. Ze moeten de bewegingen van anderen volgen, oogcontact maken

en snel reageren met hun lichaam. Zo wordt zowel hun lichaam als hun aandacht geactiveerd. Ze moeten in zekere mate zelfs proberen 'uit hun hoofd' te komen in de zin dat ze niet alles moeten overdenken, maar volledig in het spel moeten opgaan. Het draait om alertheid, coördinatie en luisteren. Die focus hebben ze nodig tijdens het leerproces. Door de woorden te roepen bij Boom-Hout-Hak activeren ze ook hun stem.

Wanneer het spel De Mug complexer wordt (met meerdere muggen) gaat het ook om het kunnen switchen van focus (van de mug die er was naar diegene die komt) en het vinden van een gezamenlijk ritme met de hele groep.

Naast focus en activering gaat de opwarming ook om het loskomen. Dat bedoelen we enerzijds psychologisch, in de zin van je openstellen voor andere, nieuwe dingen die op het eerste zicht misschien zelfs onnozel of onzinnig lijken. In het begin voelen sommige cursisten zich geremd om zomaar mee te gaan in het spel, maar dit loslaten van een afwachtende houding en starre verwachtingen rond wat een les moet zijn, is cruciaal om jezelf te kunnen overstijgen. We zien dat humor een belangrijk middel is om mensen over hun remmingen te krijgen. Tijdens deze lessen wordt veel gelachen en de docenten (en assistenten) spelen daarbij een belangrijke rol. Daarnaast heeft loskomen ook een fysieke betekenis zoals het activeren van het lichaam, het bloed laten stromen en energie opwekken. Daarom doen we soms ook puur fysieke opwarmingsoefeningen zoals 16-8-4-2-1.

16-8-4-2-1

Tijdens deze oefening schudden we eerst de linker pols 16 keer terwijl we samen tellen, dan 16 keer rechts, dan de linker enkel, dan de rechter enkel 16 keer. Vervolgens doen we dit opnieuw maar 8 keer per pols of enkel terwijl we samen blijven tellen. Dan 4 keer, dan 2 en dan 1. Aan het einde roepen we zo hard als we kunnen.

Fruitschaal

Er zijn ook opwarmingsspelen die meer inzetten op verplaatsing en het afstemmen van bewegingen. Bij het spel Fruitschaal krijgt iedereen een fruitsoort toegewezen. Een viertal mensen zijn banaan, anderen zijn appel, peer, enzovoort. Iedereen zit op een stoel in een kring en er staat één iemand recht. Wanneer die bijvoorbeeld peer zegt, moeten alle mensen die de peer kregen van stoel verwisselen. Op dat moment moet de persoon in het midden proberen om op een vrijgekomen stoel te gaan zitten. Wie dan in het midden staat moet opnieuw een fruitsoort zeggen en proberen een stoel in te nemen. Als dit lukt kan je het woord fruitschaal toevoegen. Als de persoon in het midden dit zegt, moet iedereen van stoel wisselen. Dit spel combineert beweging, reactie en inspelen op elkaars bewegingen.

Spelen: diverse insteken die helpen om een taal te leren

Nu zijn we voldoende opgewarmd om aan het echte werk of beter gezegd het 'spelen' te beginnen. Niet elke les heeft dezelfde focus en gebruikt dus ook niet dezelfde spelmethodieken. Er wordt gevarieerd op het gebied van lesmethoden (bv. Beeldentheater, vraag en antwoord, improvisatie), lesinhoud (bv. het zoeken naar werk, het huishouden, persoonlijke verhalen) en leerdoelen (bv. kennis van woordenschat, situaties oefenen, correcte zinsconstructies en uitspraak).

Hieronder bespreken we enkele soorten spelen die verschillen qua focus. De volgorde waarin we ze presenteren correspondeert losjes met de 'horizontale lijn'. Daarmee bedoelen we dat we aanraden om de type spelen die we eerst bespreken meer te gebruiken in het begin van het traject en diegene die we later bespreken vaker te gebruiken in latere fasen van het traject. Uiteraard gaat het hier niet om een strakke volgorde, maar om het zoeken van een balans.

► Kennismaking, gewenning en vertrouwen

Zoals we hierboven al hebben gezegd, is het belangrijk om vanaf het begin, na de eerste kennismaking doormiddel van namenspelen, meteen aan vertrouwen en gewenning te werken. Als we verwachten dat de cursisten zich volledig geven, moeten ze de docent en andere cursisten kunnen vertrouwen. Ze moeten ook de tijd krijgen om gewoon te geraken aan de soms rare toeren die plaatsvinden op een theatervloer. Velen associëren gek doen en het lichamelijke niet met een les Nederlands of zijn niet gewoon om 'te spelen' met mensen die ze niet echt kennen. De theaterdocent en de assistenten vervullen hier natuurlijk een belangrijke rol door 'leading by example', maar er zijn ook verschillende oefeningen om vertrouwen op te bouwen.

Geblinddoekte cursisten leiden met je stem of via aanraking

Een eerste variant is dat je koppels van twee maakt, de een is geblinddoekt de ander niet. De niet geblinddoekte persoon gaat ergens in de ruimte staan en maakt een afgesproken geluid waar de geblinddoekte persoon rustig naar toe moet wandelen. De andere cursist verplaatst zich en maakt opnieuw een geluid. Zo moet de geblinddoekte blijven rondwandelen door de zaal en erop vertrouwen dat hij niet tegen de muur of een mede-cursist aanbotst.

Een tweede variant is dat je een cirkel maakt. Een geblinddoekte cursist staat in het midden en wordt zachtjes tegen de schouders geduwd om in die richting naar een andere niet geblinddoekte cursist te wandelen. Eens aangekomen ontvangt die cursist de geblinddoekte persoon door deze met de handen aan de schouders om te draaien en weer door te sturen. Cursisten vinden het vaak leuk om te raden wie hen aanraakt. Zo oefenen ze ook de namen. Om het moeilijker te maken kunnen mensen in de cirkel in stilte van plaats wisselen.

De machine van...

Een spel dat minder op vertrouwen en meer op gewenning werkt is het maken van composities met het spel 'De machine van...'. Je kan hier verschillende thema's voor gebruiken. Zo speelden we de 'geneesmachine' in tijden van corona. Een docent of assistent maakt herhalende, ritmische bewegingen met bijhorend geluid, als een radar of een pomp van een grote machine. Eén voor één komen cursisten er bij staan en maken ze een geluid en beweging die aansluit bij wat er al staat. Uiteindelijk vormen ze samen één organisch of mechanisch geheel van beweging en geluid. In het voorbeeld van de geneesmachine wandelde een docent op het einde ziek naar de machine toe, naarmate die erdoor wandelde leek deze op te leven en op het einde huppelde hij gezond weg.

Bij dit soort bindwerk oefeningen is het belangrijk dat de theaterdocent de groep goed observeert om de cursisten te leren kennen en grip te krijgen op de groepsdynamiek. Hoewel je frictie of onbegrip nooit volledig kan uitsluiten en dit niet altijd negatief hoeft te zijn, wil je positieve ervaringen creëren. Daarom moet de docent goed opletten hoe cursisten reageren en aandacht hebben voor eventuele persoonlijke en sociaal-culturele gevoeligheden, bijvoorbeeld rond lichamelijke aanraking of de leiding nemen. De bedoeling is mensen uit te nodigen en uit te dagen, niet om ze te pushen of ze te schofferen. Op die culturele gevoeligheid komen we later nog terug.

► Muzikaliteit: De klanken en het ritme van het Nederlands

"Als iets vreemd aanvoelt blijft het niet goed plakken. Ze leren woorden maar ze behouden de structuur van hun eigen taal. Zo blijven ze dingen fout zeggen en dat demotiveert. Ze voelen de muziek, de ziel van onze taal nog niet. Als we daar eerst op werken zal het nadien ook beter gaan. Dat hebben we pas gaandeweg ontdekt, maar nu werken we met de 1.1. groep veel sterker op klank, ritme en melodie. Zo is taal ontstaan." (Mia van Sring)

Aandacht voor de prosodie of muzikaliteit van het Nederlands wordt binnen het ROL-project beschouwd als een belangrijke bouwsteen die je vanaf het begin wil leggen, zodat cursisten later met meer taalgevoel en zelfvertrouwen kunnen spelen met het Nederlands. Dit intuïtief aanvoelen heeft men verder kunnen onderbouwen en structureren door het werk van logopedisten en linguïsten Marline Gathier^{xxiii} en Marieke Goedegebure.^{xxiv} Sinds 2021 wordt hier binnen het ROL-project meer op gewerkt en is men bezig met het ontwikkelen van nieuwe oefeningen.

De paard of baard oefening

Sommige klinkers en medeklinkers zijn verwarrend voor anderstaligen. De 'oe' en de 'uu' – en het mopje van de man die ruzie kreeg omdat hij zijn 'hoer' wou betalen - zijn een typisch voorbeeld net als het verschil tussen de 'p' of de 'b'. In de paard of baard oefening staan beide woorden met een tekening op papier afgebeeld. Iedereen zit in een cirkel en bekijkt eerst het papier. We spreken af hoe we baard uitbeelden (met je hand aan je kin) en het paard (bewegen op je stoel alsof je teugels vast hebt). Nu moet elke cursist om de beurt paard of baard zeggen. De anderen moeten uitbeelden wat zij gehoord hebben. Als niet iedereen hetzelfde heeft begrepen herhalen we het verschil. Je kan dit ook met andere woorden doen zoals bijvoorbeeld mug en moe.

Zingend herhalen en ritmisch klappen van woorden

Sommige klemtonen of klanken voelen zo onnatuurlijk aan voor cursisten dat ze bepaalde woorden steeds fout blijven uitspreken. Soms lijkt er niet veel anders op te zitten dan ze er in te 'drillen'. Woorden met een specifieke klemtoon zoals 'pompoen', of langere woorden zoals 'achteruitkijkspiegel' of 'elektromechanica' worden als een mantra per lettergreep met de juist klemtoon uitgesproken, soms dertig keer na elkaar. Ondertussen moeten de studenten klappen, rondstappen of zelfs dansen tot de uitspraak van het woord er in een vloeiende beweging uitkomt en blijft plakken. Deze drill-oefening zorgt voor zeer grappige situaties en de cursisten zullen deze woorden niet snel vergeten.

► Woordenschat en zinnen oefenen

Eén manier om woordenschat te oefenen is handelingen of voorwerpen laten uitbeelden terwijl anderen moeten raden. Een andere manier is het laten invullen van zinnen

Uitbeelden en raden

We verdelen de klas in twee groepen die aan twee tegenovergestelde zijden van de ruimte gaan staan. Er wordt een thema gekozen zoals 'beroepen' of

'in de keuken' of 'vrije tijd'. Om de beurt komt er iemand van de andere groep naar het midden om iets uit te beelden. De anderen moeten raden, de ploeg die dit het eerst juist heeft krijgt een punt. Er zijn variaties en uitbreidingen mogelijk. Zo kan je bijvoorbeeld eerst de handeling laten raden en dan de vraag stellen 'wat heeft die persoon nodig' om zo nog meer woorden te oefenen. Naast het inoefenen van woorden laat deze beeldtheateroefening ook ruimte voor expressie en kan het culturele referenties zichtbaar maken.

Het invullen van zinnen

Als cursisten bijvoorbeeld de verschillende dagdelen en klokkezen hebben geleerd, kan je ze met deze leerstof laten spelen door er eigen informatie aan toe te voegen. De theaterdocent legde verschillende verpakkingen van etenswaren op de grond. Cursisten moesten iets kiezen en daar een zin mee maken. Bijvoorbeeld: 'Ik drink thee om acht uur 's morgens' of 'Ik eet noedels om elf uur 's nachts'. Zo oefenen ze niet alleen zinnen, maar delen ze ook informatie over hun gewoonten. Als je dan doorvraagt kom je meer te weten, bijvoorbeeld dat iemand 's ochtends vaak gaat lopen, of dat iemand geen koffie kan verdragen.

► Situaties inoefenen

We hebben het al eerder gehad over het evenwicht tussen inzetten op expressie en functionele noden met betrekking tot Nederlands leren. Het inoefenen van concrete situaties komt vooral tegemoet aan de functionele noden zoals de nood om in gesprek kunnen gaan tijdens een doktersbezoek, oudercontact of een sollicitatiegesprek.

Een sollicitatiegesprek oefenen

In eerste instantie wil je de cursisten veel houvast geven, door de dialoog op voorhand uit te schrijven en uit te printen. In een sollicitatiegesprek speelt de Nederlandstalige assistent de werkgever, de cursist of cursisten spelen zichzelf, hier de sollicitant. De cursisten mogen de eenvoudige dialoog voorlezen, zo is het ook een oefening in leesvaardigheid. Het is belangrijk dat het niet louter een voorlees oefening wordt. Het blijft een spel oefening met aandacht voor beweging, het oogcontact, stemgebruik enzovoort. De cursist speelt dat zij aanklopt en krijgt het signaal dat ze binnen kan komen. De werkgever biedt een stoel aan enzovoort.

"Ze moeten zich bewust zijn van het opkomen en afgaan. Hoe je binnenwandelt, hoe je contact maakt, een open houding aanhouden, niet terugtrekken. Dat is belangrijk! Zo blijf je contact houden. Lichaamstaal is zwaar onderschat." (Mia van Sering)

De theaterdocent kan het spel onderbreken om aanwijzingen te geven rond zowel taalgebruik als houding. Het is aan te raden om dezelfde situatie meermaals te oefenen. Het liefst heb je meerdere Nederlandstalige assistenten ter beschikking, zodat je de klas in verschillende groepjes kan opsplitsen. Naarmate de lessen vorderen en dit al redelijk goed lukt, kan je delen van de tekst weglaten of meer ruimte laten voor bijkomende vragen waarop de cursist dan spontaan moet antwoorden, bijvoorbeeld: wat zijn uw interesses, wat wil u graag doen of om hoe laat kan u beginnen?

► Reflectie: je emoties en meningen uitdrukken

Eens cursisten al een basis onder de knie hebben, is het tijd om een stapje verder te gaan. In eerdere oefeningen delen ze al wat ze doen (bijvoorbeeld hun eetgewoonten), maar nu worden ze ook uitgedaagd om hun eigen ervaring en mening uit te drukken. Deze oefeningen kan je gebruiken om cursisten beter te leren kennen, het over emoties te hebben of om feedback te verzamelen.

Beeld van emotie

Je verdeelt de groep in twee rijen (rij 1 en rij 2) die tegenover elkaar gaan staan met ongeveer vijf meter tussen. Iedereen heeft een partner aan de overkant. Rij 1 kiest een emotie die uitbeeld moet worden door rij 2, bijvoorbeeld basisemoties zoals blij of boos, of iets complexere gevoelens zoals succesvol of onzeker. De leden van rij 2 draaien zich even om en denken na, als de docent in de handen klapt draait rij 2 zich om en tonen ze hun beeld. De docent kan dan met rij 1 in gesprek gaan over wat ze van de uitbeelding vinden en stilstaan bij de verschillende uitbeeldingen van

dezelfde emotie. Je kan de emotie ook vervangen door een andere opdracht, bijvoorbeeld: beeld iets uit waar je goed in bent, of iets waar je een hekel aan hebt. Daar kan je dan op doorvragen of vragen of andere cursisten dat ook zo voelen.

Het Continium

Dit is een evaluatieoefening die deelnemers uitdaagt hun mening uit te drukken. We trekken een (ingebeelde) lijn doorheen de theaterzaal. Die fungeert als een schaal van 0 tot 10, van links naar rechts, van heel slecht naar heel goed. De docent poneert een aantal stellingen of zoals: Nederlands is moeilijk; Ik wil werken; Ik ben graag in België; Ik vind huiswerk goed. De cursisten plaatsen zich op de schaal en zien hoe de anderen zich scoren. De docenten kunnen hier op ingaan door verduidelijking te vragen.

Je kan reflectie op verschillende manier faciliteren. Het kan als een spel, maar vaak is het ook iets dat je bovenop een spel doet, door vragen te stellen en ruimte te maken voor gesprek. Bijvoorbeeld wanneer je woorden die te maken hebben met familie en vrienden, kan je dat aangrijpen om met cursisten over hun vrienden en familie te spreken. Dat kan je dan eventueel combineren met het uitdrukken van emoties als je daar al eerder rond hebt gewerkt. Uiteraard doe je dit niet zomaar, als docent moet je goed aanvoelen wat comfortabel is voor de cursisten.

“Naar binnen zoeken in een taal die niet van jou is, dat is zeer moeilijk. Daarvoor moet je de basis al beheersen of al theater spelen. Toch hebben we allemaal dezelfde emoties die ons binden als mens, daar wil ik mee werken. Maar ik merk hier ook dat je rekening moet houden met elkaar, want niet elke persoon of elke cultuur gaat daar hetzelfde mee om.” (Salman, theaterdocent)

“We weten dat het vormen en uitdrukken van een eigen mening niet evident is voor onze cursisten. Ligo Antwerpen wil hier op inzetten. Ik geloof dat de spelmethodieken hierbij kunnen helpen.” (Sarah, docent NT2 Ligo Antwerpen)

► Improvisatieoefeningen

Het spelen van een telefoongesprek

Een zeer fijne improvisatie opdracht ging als volgt: De studenten hebben thuis een probleem. Ze mochten zelf kiezen welk probleem, bijvoorbeeld: ‘Mijn dochter is ziek en ik moet een afspraak maken bij het ziekenhuis’ of ‘mijn auto is stuk en ik moet bellen met de garagist’. We plaatsen een scherm op de theateervloer. Aan de ene kant staat een cursist, aan de andere

staat een docent of Nederlandstalige student of vrijwilliger die de tegen-speler is. In tegenstelling tot het inoefenen van concrete situaties krijgen de cursisten geen tekst mee. Die tegenspeler stelt spontane vragen waar de cursist dan op moet reageren. Je kan de cursist een beetje uitdagen door onverwachte dingen te zeggen, maar maak het in het begin niet te moeilijk. De andere cursisten kijken naar het schouwspel. De oefening is afgelopen als de spelers de telefoon hebben opgelegd. Dan volgt er luid applaus.

Deze oefeningen combineren het functionele en het expressieve. Het gaat bij deze oefeningen niet zozeer over correct Nederlands, maar over gepast reageren, je plan trekken en je weten uit te drukken. Wanneer je dit voor het eerst doet, is het verstandig om de cursisten zichzelf te laten spelen in concrete situaties die dicht aansluiten bij hun leefwereld. In latere fases kan je hen verder uitdagen door zich te laten inleven in iemand anders of meer fantasierijke situaties te spelen. Onze ervaring leert dat dit hoog gegrepen is voor laaggeletterde anderstaligen. Een mooie improvisatie oefening zoals het telefoongesprek is al een hele verwezenlijking en een krachtige ervaring voor de deelnemers.

Het is belangrijk dat cursisten voor en na de oefening ook bewust opkomen en wegwandelen zoals een acteur in het theater. Hoe je jezelf presenteert en een entree maakt zijn ook belangrijke vaardigheden. Daarnaast bieden dit soort oefeningen voor de docenten ook een boeiend inkijk op het taalniveau en de leefwereld van de cursisten.

Samen afronden

Het is belangrijk om elke les bewust samen af te sluiten. Het is een moment om contact te maken met elkaar en zichzelf en tot rust te komen. Tijdens dit moment kan men de les tot zich laten doordringen. Het samenkomen bevestigt ook dat ze deel zijn van een groep die samen een leertraject aflegt in een veilige ruimte waar ze een plaats hebben en ook de volgende keer weer welkom zijn.

Samen tellen zonder tegelijk te praten

We staan samen in een kring. We sluiten de ogen en maken het stil. Iemand zegt 1, dan moet er iemand 2 zeggen, 3 enzoverder. Iedereen mag een volgend cijfer zeggen wanneer hij dat wil. We hebben niet afgesproken wie wanneer spreekt en je mag niet naar elkaar kijken. Wanneer twee mensen tegelijk het volgende cijfer zeggen beginnen we opnieuw, tot we bij tien of twintig zijn. Het is een oefening in geduld en elkaar aanvoelen. Deze oefening is zeer rustig, maar ook grappig en we bereiken samen een doel.

Na de afsluitende oefening is iedereen rustig en kunnen de docenten eventueel nog een praktische of inhoudelijke boodschap meegeven. We wensen elkaar nog

een fijne dag en zeggen tot morgen of fijn weekend. Terwijl men vertrekt kunnen cursisten die dat willen de docenten nog even aanspreken. De docenten ruimen de theaterzaal op en houden een nabespreking.

Afstemmen tussen de twee lesblokken

In deze publicatie focussen we voornamelijk op het theater gedeelte van de NT2-lessen. Uiteraard staat dit deel niet los van het meer klassieke lesgedeelte. Meer nog, deze afstemming is zeer belangrijk en heeft zowel een praktische als een inhoudelijke kant.

De praktische kant: hoe volgen de twee delen elkaar op?

De afgelopen periode is de opeenvolging van de lesdelen een paar keer veranderd. In het eerste projectsemester (februari-juni 2020) gingen de beide lesdelen door op Sering. Er stonden banken, stoelen en een beamer in de theaterzaal. Na de pauze gingen de banken aan de kant. De NT2-docent nam actief deel aan het tweede deel en hielp met de communicatie en speluitleg.

Het tweede projectsemester (januari- juni 2021) werd ervoor gekozen om de twee lesdelen afzonderlijk te organiseren. Twee dagen in de week hadden de cursisten 3 uur 'klassieke les' in het Ligo-gebouw op de Turnhoutsebaan. De twee andere dagen volgden de cursisten 3 uur 'theater les' bij Sering. Dit werd minder goed geëvalueerd:

“Elkaar twee keer per week zien is eigenlijk weinig, zeker als niet iedereen er altijd is en er ook vrije dagen zijn enzovoort. Met vier keer per week heb je meer groep en zo ook meer vertrouwen en begrip.” (Kalifa, theaterdocent)

- Het is moeilijker om een band op te bouwen met cursisten als je ze maar twee keer per week ziet, ook al zie je ze dan meer uren achter elkaar, dan wanneer je ze vier keer per week ziet. In deze formule waren studenten vaker afwezig tijdens het tweede deel. Wanneer de NT2- zelf niet aanwezig is tijdens de lessen op Sering voelt een aantal cursisten niet de verplichting om regelmatig te komen.
- De aanwezigheid van de NT2-docent tijdens het tweede deel is een meerwaarde, niet enkel omwille van haar autoriteit naar de cursisten toe, maar vooral omdat ze getraind is in het communiceren met deze groep (bijvoorbeeld als een speluitleg niet duidelijk is) en ze de link kan maken met de leerstof uit het eerste deel.
- Er is minder afstemming en overleg tussen de verschillende docenten wanneer de twee delen op verschillende dagen en locatie doorgaan.

In september 2021 is men gestart met een derde formule. Het eerste les gedeelte gaat nu door in klaslokalen van de Kwekerijstraat, dichterbij Sering. Na het eerste gedeelte gaan de cursisten en de docent te voet naar Sering om daar samen het tweede deel te volgen. Zo gaan beide lesdelen door in de gepaste context, volgen ze elkaar elke dag terug op, en blijft ook de docent actief betrokken bij het tweede deel. De eerste ervaringen zijn positief en de wandeling tussendoor brengt welkomme frisse lucht en kans om informeel met elkaar te praten.

De inhoudelijke afstemming

Het is de bedoeling dat de cursisten in het tweede deel aan de slag gaan met de lesinhoud van het eerste deel. Als cursisten in het eerste deel bijvoorbeeld leren klokkezen of werken rond het thema arbeid, is het wenselijk dat ze daar in dezelfde dag of week mee aan de slag gaan in het theatergedeelte. Zo herhalen en verdiepen ze de leerstof op een andere, creatieve manier. Op deze manier ziet de cursist ook de meerwaarde van beide delen. De taaldocent geeft daarom een overzicht van haar lesinhoud aan de theaterdocenten die daar dan op kunnen inpikken. Doorheen het ROL-project hebben theaterdocenten ook de taallessen gevolgd om vertrouwd te geraken met de leerstof en de vertaalslag naar het tweede deel te maken. Di vertaalslag maken bleek niet altijd eenvoudig, het is een intensief proces waar tijd, flexibiliteit en ook een bepaalde expertise voor nodig is.

Het is belangrijk om zoveel mogelijk inhoudelijke afstemming en overlap te realiseren tussen de twee delen, maar dat wil niet zeggen dat je echt alles één-op-één moet spiegelen in eenzelfde les. Dat is niet altijd wenselijk of nodig, want soms wil je langer stilstaan bij een bepaalde oefening of moet je rekening houden met de eigen (horizontale) groeilijn van de theaterlessen. Het kan soms ook een goede idee om bepaalde spel oefeningen die leuk of net moeilijk waren te herhalen zodat cursisten voelen dat ze de kennis nu echt beheersen. Daarom doet men op vrijdag vaak een herhaling met de 'best off' van de week. samengevat blijft het dus wel **aangeraden om de inhoud sterk af te stemmen tussen de twee delen, niet persé dag op dag, maar wel week op week.**

Men leerde ook dat **deze vertaalslag best gemaakt kan worden door iemand met expertise in dramaturgie.** Een dramaturg is iemand die theatergezelschappen adviseert om dat wat ze willen realiseren effectief om te zetten op de vloer. Dramaturgen bewaken de doelstellingen van een stuk en geven zowel theoretische als praktische input over hoe je die doelstelling kan realiseren. Sinds september 2021 is een nieuwe theaterdocent, die ervaring heeft als theaterdramaturg, terug regelmatig aanwezig tijdens het eerste deel van de ROL-lessen. De bedoeling is om na dit academiejaar een draaiboek samen te stellen over hoe je met de leerstof voor NT2 1.1 en 1.2 aan de slag kan op de theatervloer en in de les. Volgens de taaldocent begint de afstemming nu beter te lukken.

“Heel fijn om te horen dat de vertaalslag beter lijkt te lukken want dat is zeker de bedoeling. Als dramaturg is het deels mijn taak om inhoud en doelstellingen te vertalen naar een meer theatrale context. Het blijft een proces van uittesten hoor, ik probeer inhoud om te zetten in een spelvorm en als het lukt dan houden we die bij” (Kirsten, Theaterdocent)

Een derde inzicht is dat je eigenlijk twee keer een vertaalslag moet maken. **Nadat je de NT2-inhoud hebt vertaald in een theateroefening, moet je die oefening ook nog leren spelen.** Je theaterdocententeam heeft in de ontwikkelingsfase dus minstens twee soorten competenties nodig: de expertise van een dramaturg en de expertise van een speler (acteur/regisseur).

“De dramaturg kan de lesinhoud vertalen naar het idee van een spel, maar de speler zorgt dat het gespeeld kan worden. Dat tot leven wekken, is iets wat iemand met spelevaardigheid beter kan. Maar die vertaalslag is heel belangrijk, zeker in het begin. Eens die vertaalslag er ligt kunnen anderen ook mee aan de slag” (Mia van Sering)

Kan je meer of minder leerstof behandelen?

Sommige lezers vragen zich misschien af of deze meer creatieve methode niet ten koste gaat van de hoeveelheid leerstof die de cursisten te zien krijgen. Leidt de ‘speeltijd’ niet tot minder kennisoverdracht? Taaldocent Sarah die ook voor het ROL-project al jaren aan de slag was als leerkracht NT2 kan deze vraag wellicht het beste beantwoorden. Zij zegt hierover het volgende:

“Nee dat lukt wel hoor, ik heb niet het gevoel dat we in deze formule minder leerstof kunnen behandelen. Als ik drie uur lesgeef gaat er ook veel tijd naar het inoefenen en herhalen van de leerstof. Nu gebeurt dat grotendeels tijdens het tweede deel. Je moet er wel rekening mee houden dat er in het tweede deel niet wordt geschreven. Ik zorg er dus voor dat ik in mijn eerste deel wat meer nadruk leg op de schrijfvaardigheden.” (Sarah, docent NT2 Ligo Antwerpen)

Aandacht voor leerkanen en ondersteuningsnaden buiten de les

Het ROL-project wil er toe bijdragen dat laaggeletterde anderstaligen zich beter kunnen uitdrukken en zich zo sterker voelen om kansen te benutten, aansluiting te vinden en te floreren in België. Dat doen ze door in te zetten op spreekdurf, spelplezier en een meer belichaamde kennis van het Nederlands, maar ook door ruimte te laten voor zelfexpressie en de mensen achter de cursisten. Die mensen hebben natuurlijk een heel leven naast de les en het is belangrijk om daar ook aandacht voor te hebben. Dat probeert men op verschillende manieren.

Vanuit gesprekken zoeken naar trajecten

“Het achterhalen van leervragen is erg belangrijk. Het vormt input voor de les zelf, maar het kan je ook een idee geven over welke trajecten wenselijk zijn voor de cursist.” (Annelien, medewerker Ligo Antwerpen)

Tijdens de lessen krijg je vaak al heel wat informatie over het leven van de cursist. Daar kan je als theaterdocent wel op inspelen, maar omdat je met een groep bezig bent, blijft dat beperkt. De gesprekken tijdens de pauze en na de les zijn dan ook belangrijk om eventuele wensen, ambities of ondersteuningsnoden van de cursist te weten te komen. Misschien zoekt de cursist naar meer oefenkansen Nederlands, misschien is het iemand die vrijwilligerswerk wil doen in een buurthuis of misschien loopt het thuis moeilijk met de opvoeding van de kinderen.

De docenten van Ligo Antwerpen hebben hier aandacht voor en binnen het ROL-project zijn er dus verschillende docenten en assistenten die deze gesprekken kunnen aangaan. Men doet dit doorheen het semester, maar het is in het bijzonder een aandachtspunt aan het eind van het semester: wat na Ligo? Vanuit eerdere gesprekken zoekt men dan ook naar gepaste vervoltrajecten en oefenkansen. Doordat men al aanwezig is op Sering heeft de cursist eigenlijk al een stap gezet richting een traject in een middenveldorganisatie. Zo verkleint dit project het aantal tussenschakels naar een vervoltraject.

Doorverwijzen intern en naar andere partners

Als gevestigde sociaal-culturele organisatie heeft Sering een sterk netwerk waarbinnen cursisten doorverwezen kunnen worden. Zo werden er al cursisten doorverwezen naar het ESF-project Bruggen naar Werk. Daarnaast heeft Sering ook intern een aanbod dat kansen biedt om Nederlands te oefenen én om te werken rond zelfexpressie en beweging. Zo is er het project Moederen, voor moeders van verschillende afkomst die spreken en spelen rond hun ervaringen als vrouw en moeder. Het is een gemixte groep met mensen die hier geboren zijn en anderstalige nieuwkomers en oudkomers. Het biedt taal oefenkansen, maar ook culturele uitwisseling en een netwerk. Daarnaast worden er ook bijlessen Nederlands gegeven op Sering en er is ook een naaiatelier en een aanbod voor kinderen.

Werken met studenten

Dit project is verschillende keren versterkt door hogeschoolstudenten uit de opleidingen sociaal-cultureel werk, maatschappelijk werk en toegepaste psychologie. Het ROL-project biedt hen een leerrijke praktijk. Deze studenten doen mee als Nederlandstalige assistenten tijdens de les, maar hebben ook de opdracht om tijdens de pauzes gesprekken aan te gaan met de cursisten. Afhan-

kelijk van hun opleiding kan de opdracht verschillen. Studenten sociaal-cultureel werk focussen meer op de omkadering van de lessen en het ontplooiingsproces van de deelnemers. De maatschappelijk werkers gebruiken de lessen dan weer als een vindplaats en aanknopingspunt om het met deze mensen over andere levensdomeinen te hebben. Zo krijgen ze zicht op de situatie van de cursisten en kunnen ze deze eventueel meer specialistische ondersteuning bieden of doorverwijzen.

Daarnaast kunnen de studenten ook ingeschakeld worden om cursisten meer te laten oefenen, bijvoorbeeld via korte Whatsapp conversaties of door bijles te geven. Sommige studenten zijn ook ingeschakeld om samen met de cursist huiswerkbegeleiding te geven aan hun kinderen.

Hoewel we veel potentieel zien in deze samenwerkingen met studenten, werd dit potentieel zeker nog niet volledig gerealiseerd binnen het ROL-project. Dit heeft te maken met een zeer onregelmatige instroom in tijden van corona en doordat het nog niet altijd duidelijk was wat de studenten precies moesten doen. Afstemming tussen de studenten, de begeleiders van de hogescholen, de medewerkers van Sering én de NT2-docent is dan ook van groot belang.

Inzichten uit het ROL-project

Dit hoofdstuk focust op de voorlopige resultaten van dit experiment: Wat werd er gerealiseerd? Wat werkte er goed, wat werkte er minder goed en wat zijn randvoorwaarden voor een goede werking?

Voor de duidelijkheid, op basis van ons onderzoek kunnen we niet (in statistische zin) wetenschappelijk bewijzen dat het ROL-project effectief leidt tot een betere kennis van het Nederlands aan het einde van cursus NT2 1.2. Ook de veronderstelde positieve effecten in termen van spreekdurf en zelfvertrouwen hebben we niet kunnen ‘meten’. Dit was om verschillende redenen niet mogelijk en lijkt ook in de nabije toekomst geen haalbare piste voor deze eerder kleine, experimentele praktijk in volle ontwikkeling. We zijn dus niet op zoek gegaan naar statistische significantie en validiteit, maar naar rendabele levensvatbaarheid (wat lijkt te werken in de praktijk) en sociale robuustheid (welke inzichten worden gedeeld door verschillende relevante stakeholders).^{xv} Deze uitspraak van de taaldocent geeft het goed weer:

“Ik heb er goede hoop op dat mijn groep 1.2 beter dan gemiddeld zal spreken op het einde van dit traject, maar nu kan ik dat nog niet hard maken. Na een jaar met dezelfde groep te werken zullen we dit nog beter kunnen tonen denk ik, maar dan nog is het moeilijk te vergelijken met een andere groep want elke groep is anders.” (Sarah, docent NT2 Ligo Antwerpen)

Hieronder baseren we ons op de observaties tijdens en na de lessen, op de feedback van cursisten en de expertise van geïnterviewde docenten. We bespreken eerst de feedback van cursisten, dan de inzichten van betrokken professionals, aangevuld met observaties van de onderzoeker en inzichten uit de literatuur. Vervolgens geven we een overzicht van wat er goed leek te werken, randvoorwaarden om het goed te laten werken, verbeterpunten en spanningsvelden.

Wat vonden de cursisten?

Nadat het project haar eerste volledige semester heeft doorlopen, heeft de onderzoeker van de AP Hogeschool zeven cursisten geïnterviewd, in het Nederlands, met behulp van een aantal open en gesloten vragen waarbij cursisten een score konden geven.

We vinden dit soort ‘tevredenheidsenquêtes’ belangrijk omdat ze ons zicht geven op de ervaringen van de deelnemers. Dit kan tot nieuwe inzichten leiden en bevordert het democratisch karakter van de praktijkontwikkeling. Anderzijds hebben dit soort bevragingen ook heel wat beperkingen wat betreft betrouwbaarheid

en validiteit. Sociaal wenselijke antwoorden of het vermengen van tevredenheid over de interventie (hier het lesaanbod) en andere elementen (zoals het sociaal contact met begeleiders) komt vaak voor.^{xxvi} In dit geval speelden ook de substantiële taaldrempels en de laaggeletterdheid van de cursisten een rol. Hoewel we hebben geprobeerd om hier rekening mee te houden in de vragenlijst door middel van eenvoudige formuleringen en pictogrammen, blijft het een uitdaging. Toch delen we graag enkele inzichten uit deze bevraging.

Ten eerste was er een algehele tevredenheid over de lessen en de docenten. Cursisten toonden zich extra dankbaar tegenover de taaldocent die doorheen het project duidelijk een rol als steunpilaar en aanspreekpunt vervulde. De afwisseling tussen de twee lesdelen 'aan de bank' en 'op de vloer' werd positief geëvalueerd. Sommigen vermeldden expliciet dat ze het beter vonden dan enkel 'aan de bank'. Hoewel sociale wenselijkheid hier kan meespelen, omdat de respondenten zich niet ondanbaar willen tonen, is het toch ook betekenisvol dat de deelnemers hun enthousiasme uitdrukten en niets negatiefs te zeggen hadden.

Als er wordt gevraagd naar wat ze goed vinden in het project kwam het 'oefenen in Nederlands spreken' geregeld naar voren als iets positiefs. Het oefenen met verschillende mensen, die niet altijd zo verstaanbaar spreken als een docent NT2, ervaart men als een meerwaarde.

“Hier veel oefenen met Nederlands en dat is goed. Op de straat is het ook moeilijker dan in de les want zij spreken heel snel, ook met dialect. Mia en Salman praten ook snel, maar nu kan ik ze beter verstaan.” (Cursist februari-juni 2020)

Als we vragen of ze denken dat het tweede lesgedeelte hen helpt met Nederlands leren antwoordt men positief. Enkelen geven aan dat meer actieve werkvormen ervoor zorgen dat ze meer onthouden.

“Het blijft beter in jouw hoofd als jij ook speelt en die oefeningen doet”; “Jij krijgt meer focus, dat is goed voor onthouden”; “Spelen en leren gaan samen”; “Heel de tijd zitten aan de bank is niet goed, beetje beweging is beter, goed voor sport.” (Cursisten februari-juni 2020)

Daarnaast vonden de cursisten ook het werken op verstaanbaarheid en het juist uitspreken van woorden en klanken zeer belangrijk.

“Zoals u of oe klank of lange woorden zoals e-lek-tri-ci-teit, ik wist nooit hoe ik die moest zeggen, altijd fout, door de oefeningen kan ik het nu juist”; “Als ik Nederlands praat, mensen verstaan mij soms niet, nu is het al beter.” (Cursisten februari-juni 2020)

Tot slot tonen de cursisten zich zeer bewust over het belang van Nederlands als een middel om deel te nemen aan de samenleving. Men geeft aan dat het oefenen op concrete situaties hen het gevoel geeft dat men sterker staat wanneer men zich dan later in die situaties bevindt.

“Belangrijk voor praten met school, ziekenhuis, garage”; “Het is belangrijk voor mijn werk, opleiding, familie. Het moet hier in België”; “Ziekenhuis of mutualiteiten, heel belangrijk dat jij goed Nederlands begrijpt.” (Cursisten februari-juni 2020)

Desalniettemin bevestigt onze bevraging ook het vermoeden dat het merendeel van de deelnemers amper Nederlands spreekt buiten de les en dat de meesten weinig tot geen opportuniteiten hebben om Nederlands te oefenen. Sommige cursisten – die werken in een contactberoep (zoals kapper of kok) of die oudere kinderen hebben die Nederlands spreken – kunnen vaker oefenen. Vanuit de overtuiging dat oefenkansen bijdragen tot een sneller en beter Nederlands leren heeft Sering ingezet op extra leerkanalen met behulp van studenten en vrijwilligers. Deze beweging zien we ook bij Ligo Antwerpen.

Wat observeren de docenten?

Uit de interviews en vele gesprekken met de taal- en theaterdocenten blijkt dat ze na twee jaar nog steeds overtuigd dat de aanpak van het ROL-project een positieve en unieke bijdrage levert aan de leerervaring van de cursisten NT2:

- Meer bepaald zou het bijdragen tot meer spreekdurf, een beter aanvoelen van de muzikaliteit van het Nederlands, meer spreekplezier, meer oefenkansen, meer zelfvertrouwen en het ontwikkelen van non-verbale communicatievaardigheden.
- Dit kan er op langere termijn aan bijdragen dat deze laaggeletterde anderstaligen zich makkelijker en beter zullen uitdrukken in het Nederlands en zo meer kansen kunnen grijpen om hun leven hier uit te bouwen.
- *“We moeten ervan uitgaan dat de meesten nooit perfect zullen spreken, maar je houding, je volume en het feit dat je durft spreken maakt een wereld van verschil.” (Simon, docent sociaal-cultureel werk)*

Volgens de docenten is de theatercontext op Sering een belangrijke factor om er daar meer ruimte is voor informele contacten en het experimenteren met methodieken. Dit heeft bovendien een positief effect op de groepsdynamiek:

- Er is meer ruimte voor informaliteit en experiment. Er wordt veel gelachen en cursisten geven en ontvangen regelmatig applaus en complimentjes.

- Af en toe hebben deelnemers hun 'moment of shine'. Dit werkt motiverend.
- Humor en improvisatie bevorderen de klasdynamiek en zorgt voor een fijnere ervaring voor de cursisten.
- Docenten observeren dat de initiële schroom na enkele lessen redelijk snel verdwijnt en er vertrouwen ontstaat. Cursisten durven zich meer te smijten in de oefeningen, de focus verbetert. Ze durven meer te spreken en later zelfs te improviseren.

De NT2-docent verwoordt het als volgt:

"Ik ben blij dat we het met deze klas hebben gedaan. Dit leek eerst geen goede groep, ik moest er echt aan trekken. Dat is veranderd en het niveau is uiteindelijk beter uitgevallen dan dat ik eerst dacht." (Sarah, docent NT2 Ligo Antwerpen)

We hebben reeds vermeld dat het ROL-project niet enkel het verstand maar ook het lichaam van cursisten aanspreekt. Deze meer belichaamde manier van leren biedt de cursisten diverse kansen om zichzelf en hun vaardigheden te tonen. De docenten zien dat dit het engagement en de communicatiemogelijkheden van de cursisten versterkt.

Ze stellen echter ook vast dat er wat dat betreft zeker verschil bestaat tussen cursisten. Het positief effect is niet bij iedereen even groot. Sommigen leven helemaal op tijdens het spelen, ze komen uit hun schulp en lijken spelend veel beter te leren, bij anderen is de transformatie minder groot. Dit wordt bevestigd in het onderzoek naar het Creative English project. Ook daar observeerde men dat deze theatermethodieken niet bij iedereen resoneren, sommigen doen er zelfs liever niet aan mee, omdat ze het niet leuk vinden of omdat ze het niet als een volwaardige manier van leren beschouwen.

Vandaag is het zo dat cursisten niet kiezen voor dit project, als ze ingedeeld worden bij de groep van Sarah komen ze er automatisch in terecht. Zo is er geen preselectie en de docenten vinden dat goed, anders krijg je misschien mensen die wel of niet willen deelnemen op basis van foute verwachtingen.

"Van de drie groepen en dertigal cursisten in het ROL-project is er nog maar één persoon geweest die vroeg om van groep te veranderen. Dat was al na één les. Dat kon natuurlijk, ik snap ook dat dit niet voor iedereen is, maar qua uitval vind ik dit nog zeer goed meevallen." (Sarah, docent NT2 Ligo Antwerpen)

“Mohammed bloeide open, in het begin zei hij amper iets en ik dacht: wat moet ik hiermee? Nu zegt hij meer en zie je dat hij creatief is.” (Salman, theaterdocent)

“Je moet kijken naar de groep die je voor je hebt. Het is voor deze mensen denk ik toch ook wel heftig om constant op het cognitieve aangesproken te worden. Ok ze hebben moeite met taalverwerving, maar ze kunnen ook andere dingen. Maar die zaken vallen buiten onze leerdoelen. Trajecten zoals dit zijn cruciaal om ook op die ruimere vaardigheden in te spelen. Het gevoel om doorsnee niet goed genoeg te zijn kan zwaar wegen en leiden tot een laag zelfbeeld en weinig probleemoplossend denken. Als men dingen kan tonen die men wel kan en daar dan bevestiging voor krijgt, dat is heel sterk. Dat zelfvertrouwen kan een impliciet effect hebben op je lees- en schrijfvaardigheden.” (Jana, medewerker Ligo Antwerpen)

Samengevat: wat werkt er en waarom?

1. Werken rond houding, oogcontact en uitspraak zijn belangrijke sleutels, ze dragen bij tot sterkere **non-verbale communicatievaardigheden en spreekdurf** en dat is waarschijnlijk de meest duidelijke, directe meerwaarde van dit experiment.

Waarom: Non-verbale elementen zoals houding, stemvolume etc. zijn zeer belangrijk ter ondersteuning van verbale communicatie en kunnen het verschil maken, ook (en misschien zelfs des te meer) wanneer mensen de taal niet geheel machtig zijn. Deze vaardigheden maken mensen op zich al meer zelfzeker, maar zorgen ook dat de deelnemers beter over komen, waardoor ze allicht ook een fijnere respons krijgen wanneer ze Nederlands proberen spreken.

2. **Het spelkarakter draagt bij tot een meer actieve deelname van de cursisten en een betere klasdynamiek.** Cursisten krijgen meer kansen om zich te tonen en kunnen zich niet meer verstoppen, wat in een klaslokaal nog vaak gebeurt, en verschillende cursisten komen “uit hun schulp” en komen tot uitwisseling.

Waarom: Tijdens een les kan je relatief makkelijk aanwezig zijn zonder actief deel te nemen. Tijdens een spel is het veel moeilijker om er te zijn, maar toch niet mee te doen. Je wordt veel actiever aangesproken en je wordt op meerdere zaken aangesproken. Tijdens een spel gaat het niet enkel over je kennis Nederlands, maar ook je focus, je reactiesnelheid, je improvisatievermogen enzovoort. Doordat je ook andere zaken kan tonen, hoef je je niet te verstoppen als het taalgedeelte nog niet goed is. Dat de NT2-docent actief deelneemt aan de spel oefeningen, zorgt er ook voor dat de formele, hiërarchische docent-cursistverhouding gerelativeerd wordt en er meer ruimte is voor spontaniteit en je te tonen als mens. Dat bevordert interpersoonlijke en culturele uitwisseling.

- 3. Inzetten op uitspraak en cadans draagt direct bij tot de verstaanbaarheid van de cursisten.** Klanken herhalen en lange woorden met de juiste cadans uitspreken zijn drill oefeningen die vruchten afwerpen. De theatercontext biedt creatieve manieren om dit te doen.

Waarom: Sommige klanken en ritmische elementen zijn zeer typerend voor een bepaalde taal, ze zijn vanzelfsprekend als je met die taal bent opgegroeid, maar zeer moeilijk als dat niet zo is. Zo blijkt bvb. de 'uu'-klank voor veel anderstaligen een obstakel dat door inzet van ritme, beweging en repetitief herhalen veel sneller verworven is.

- 4. Het inoefenen van concrete spreesituaties** in relevante levensdomeinen zorgt dat de les rechtstreeks bijdraagt tot het **vergroten van de handelingsvrijheid en het participatievermogen van cursisten.**

Waarom: Het gevoel dat je echt iets kan met wat je leert en het niet enkel doet omdat het van je verwacht wordt, is een sterke motivator. Het draagt er ook toe bij dat het tweede deel niet enkel gezien wordt als spelen, maar ook duidelijk tegemoet komt aan functionele noden.

- 5. De samenwerking met Sering, AP Hogeschool, Kuzo vzw en Ligo Antwerpen zorgt voor meer (informele) oefenkansen Nederlands, doorverwijzingen naar andere werkingen en ondersteuning door studenten.**

Waarom: Sering speelt flexibel in op noden en kansen die zich aanbieden. Zo werd recent een nieuw aanbod gecreëerd - het project Moederen en nieuwe bijlessen Nederlands - waar cursisten bij kunnen aansluiten. Het brede netwerk rond dit ROL-project zorgt er ook voor dat er kan worden doorverwezen naar andere organisaties voor thema's als werk, vrijwilligerswerk, administratieve ondersteuning en vrijetijd. Op die manier zijn er minder tussenschotten tot vervolgotrajecten. De samenwerking met de hogeschool zorgt er voor dat meer studenten het project kunnen ondersteunen als Nederlandstalige assistenten, en ook vanuit hun vakgebied aan de slag kunnen met cursisten.

Randvoorwaarden

Hierboven hebben we beschreven wat er goed werkt aan het ROL-project. Dit werkt niet zomaar in alle omstandigheden. Daarom benoemen we hier enkele belangrijke randvoorwaarden die belangrijk zijn om er voor te zorgen dat deze aanpak haar beoogde resultaat kan realiseren.

De speelruimte

Een eerste belangrijk element is de fysieke omgeving van de theatterruimte. Die laat meer beweging toe en schept een sfeer om te spelen en te experimenteren.

“Ik zou misschien wel een deel van de oefeningen kunnen integreren in mijn les, maar lang niet alles. In een gewoon klaslokaal heb je die bewegingsruimte niet, maar ook het gevoel van die context is van belang. Die zaal nodigt uit tot meer spelen en experimenteren” (Sarah, docent NT2 Ligo Antwerpen)

“Het hoeft niet persé een theaterzaal te zijn, maar je hebt wel een workshopruimte nodig met verplaatsbare meubels, voldoende beweegruimte en wat basismateriaal om je te verkleden zoals een paar hoeden, dingen om geluid te maken zoals trommeltjes en bellen. Natuurlijk heb je ook stiften, grote papieren of een whiteboard en een muziekinstallatie en beamer nodig.” (Mia van Sering).

Afstemming en opbouw van expertise door experiment

Het klinkt misschien cliché, maar Rome is niet op één dag gebouwd. Dit is een nieuwe niche in het taalonderwijs en wie hier aan begint moet bereid zijn om te experimenteren, te falen en opnieuw te proberen. Het is nieuw voor alle betrokkenen. Het belang van de praktische en inhoudelijke afstemming tussen de theaterdocenten en de docent NT2 hebben we al eerder besproken. Daarnaast moet ook de theaterdocent specifieke competenties ontwikkelen.

De theaterdocent: competenties en aandachtspunten

De rol van theaterdocenten is (net als die van de NT2-docenten) moeilijk te onderschatten. Ze begeleiden en faciliteren het leerproces. Wat moet deze kunnen en wanneer doet zij of hij het goed? Doorheen het project hadden we verschillende docenten, elk met hun eigen stijl, sterktes en beperkingen. Niemand kan alles. Het komt er dus op aan om, indien mogelijk, een goed team samen te stellen. Hierboven benoemden we al twee typen experts die je graag in huis wil: de dramaturg en de speler. Daarnaast is ook de samenwerking met de NT2-docent zeer belangrijk. Deze is immers een cruciaal aanspreekpunt voor de cursisten en heeft de meeste expertise rond taalverwerving. Het is cruciaal dat de NT2-docent openstaat voor deze theatrale insteek en vanuit de eigen expertise en opdracht wil samenwerken met de theaterdocenten.

“De theaterdocenten staan ten dienste van de cursisten en de taaldocent. We willen krak hetzelfde, maar we doen het vanuit een andere insteek.” (Mia van Sering)

Op basis van onze ervaring en het boek van de Rotterdamse organisatie FORMAAT^{xxvii} kunnen we wel enkele belangrijke taken noemen die de theaterdocent moet kunnen vervullen.

- **De kerndoel(en) bewaken:** Als docent moet je goed weten waar je naartoe wil. In dit geval is het kerndoel dat cursisten zich beter kunnen uitdrukken in het Nederlands, met een expliciete focus op het versterken van spreekdurf, spreekplezier, oefenkansen, klank, ritmiek, houding en zelfexpressie. Hoewel er daarbinnen ruimte is voor spelen en expressieve noden als doel op zich, moet je de functionele doelen bewaken in overleg met de taaldocent en je helder voor de geest kunnen halen hoe diverse spelmethodieken (rechtstreeks of onrechtstreeks) bijdragen tot het hoofddoel. Zaken die voor andere theaterdocenten belangrijk zijn zoals artistieke kwaliteit, komen hier niet op de eerste plaats.
- **Bereid zijn tot wederkerig leren en aan de slag gaan met wat er naar boven komt:** Zich kunnen uitdrukken in het Nederlands is dan wel het kerndoel, het is zeker niet het enige wat geleerd kan worden. De docent deelt haar kennis, maar nodigt cursisten ook uit om hun kennis te delen. Door de deelnemers en hun achtergrond te leren kennen weten we pas hoe onze les het best kan aansluiten bij hun leefwereld. De inbreng van cursisten is cruciaal. Je bent dus geen alwetende docent maar een nieuwsgierige lerende leraar die cursisten uitnodigt om kennis te delen en die aan de slag gaat met wat cursisten binnenbrengen.
- **Kennis van spellen, oefeningen en technieken** is zeker een pluspunt. In deze context moet men daarbij zeker bereid zijn om deze te testen en aan te passen in functie van Nederlands voor laaggeletterde anderstalige nieuwkomers.
- **Ervaring hebben of willen leren hoe je communiceert met anderstaligen.** Een goede speldocent zal haar spreektempo en uitspraak aanpassen aan deze groep en zal daarin veel kunnen leren van de taaldocent. **Een heldere, eenduidige en bondige speluitleg** is van groot belang voor een goede speldynamiek en daar is voorbereiding en ervaring voor nodig. **Een goed ritmegevoel en muzikaliteit zijn waardevolle pluspunten.**
- **Het bewaken van de groepsdynamiek** is zoals eerder beschreven zeer belangrijk om de openheid en actieve deelname van de cursisten te realiseren. Wat dat betreft moet de docent goed bewaken hoe het groepsproces en het leerproces elkaar kunnen versterken.

- **Ceremoniemeester zijn die dialogen kan starten en begeleiden.** De houding, uitstraling en spreek- en luistervaardigheden van de docent zorgen er voor dat cursisten meer of minder goesting krijgen om zich ook te smijten en deel te nemen aan uitwisseling.

Eén van de belangrijkste rollen die de theaterdocent vervult is die van spelbegeleider. Nog meer dan in een klassieke les vragen spelvormen voor een actieve inbreng en het mede centraal stellen van de cursisten. Daarom geven we, voortbouwend op de these van Simon Geerts^{xxviii}, ook nog enkele concrete aandachtspunten die van belang zijn tijdens het begeleiden van de spelen:

- **Doorbouwen op wat je krijgt van de deelnemer.** Dat kan gaan over concrete input of reacties rond oefeningen en het lesaanbod, maar ook over bibliografische informatie. Bijvoorbeeld de job, voorgeschiedenis of familiesituatie van mensen kan iets zijn om iets mee te doen tijdens de les, als de cursist daar comfortabel mee is.
- **Aandacht voor het individu en groep.** Dit gaat over persoonlijkheidstypen en groepsdynamiek. Als er mensen zijn die te vaak het hoogste woord voeren of zich net wegsteken of als er geen fijne interactie is binnen de groep, moet daar iets rond gedaan worden. Daarnaast gaat het ook over groepsdynamiek tijdens de opdrachten. Theaterdocent Mia zegt daarover het volgende: "Pas op voor één op één gesprekken tijdens de oefeningen. Het kan goed zijn om iemand te verbeteren of terecht te wijzen, maar zorg dat je de rest niet verliest. Bewaak altijd het ritme van de oefening zodat iedereen betrokken en aandachtig blijft.
- **Aandacht voor het vocale.** De docent moet veel aandacht besteden aan klank, cadans, intentie en de intonatie. Naast vocabulaire en grammatica zijn dit zeer belangrijke aspecten van de Nederlandse taal die men al doende leert.
- **Aandacht voor veiligheid.** Daarmee bedoelen we veiligheid om te experimenteren en te oefenen, maar ook wat betreft culturele gevoeligheden rond lichamelijke integriteit of hoe men spreekt over en tegen mensen.
- **Aandacht voor energie en concentratie.** Een spel werkt pas echt als mensen 'erin' zitten, dat vergt veel concentratie en energie. De docent moet de groep goed aanvoelen en nadenken over de opeenvolging van spelen en hoe lang er wordt gespeeld om te zorgen dat men actief en geconcentreerd blijft. Desnoods moet er bijgestuurd worden door een ander spel te kiezen, de groep aan te sporen, de uitleg te herhalen of de regels van het spel aan te passen. Daarnaast moeten docenten en stagairs ook de toon zetten door actief deel te nemen en zeker niet in een te observerende rol te vervallen.

Of hoe Mia het eens zei tegen stagiairs die redelijk passief overkwamen: “Energie is alles, als je niet zweet heb je er je voeten aan geveegd!”

De speldocent doet veel tegelijk en het is moeilijk individuele cursisten te begeleiden wanneer je voortdurend heel de groep moet begeleiden. Het is daarom aan te raden om te werken met assistenten.

Nederlandstalige assistenten

Doorheen het project stonden docenten soms alleen voor de groep en op andere momenten waren er meerdere docenten en studenten sociaal-cultureel werk of maatschappelijk werk aanwezig. Met meerderen kunnen werken heeft verschillende voordelen:

- De actieve deelname van de assistenten komt de groepsdynamiek ten goede want ze kunnen cursisten tonen wat er tijdens de oefeningen verwacht wordt en kunnen zaken toelichten zonder dat het spel onderbroken dient te worden.
- Als je voldoende Nederlandstaligen hebt, kan je de groep makkelijker opsplitsen in kleine groepjes om bijvoorbeeld een realistische situatie in te oefenen, zo heb je minder momenten dat cursisten vooral observeren en kan je meer één op één werken.
- Zo kunnen cursisten met verschillende mensen oefenen die allemaal een beetje anders (sneller, zachter, met dialect,...) spreken.
- Assistenten kunnen helpen om signalen op te vangen rond de groepsdynamiek en de persoonlijke situatie van cursisten.

Mogelijks kunnen mensen die nog Nederlands aan het leren zijn (zoals voormalige cursisten) ook een assisterende rol spelen. Deze piste werd nog niet verkend in het ROL-project. Er werd wel al gewerkt met een theaterdocent die vroeger zelf ooit een anderstalige nieuwkomer was. Hierover later meer.

Langdurigere trajecten

Tot slot is het voor het ontwikkelen van de praktijk en het realiseren van sterke effecten bij de deelnemers ook zeer belangrijk dat je langdurig kan samenwerken met de betrokken partners en de cursisten. Tijdens corona zijn de lessen meermaals moeten stoppen, wat het moeilijk maakt echt een traject op te bouwen met de cursisten. Vanaf september 2021 wordt er nu met dezelfde groep gedurende twee semesters gewerkt. Ze zullen zowel 1.1 als 1.2 binnen het ROL-project lopen. Dit biedt een unieke kans om een lang traject te lopen met dezelfde groep en zo expertise op te bouwen en het effect op de deelnemers te observeren.

Werkpunten en kansen

Een experiment gaat zelden vanaf de eerste keer helemaal goed. Ook in dit project waren er een aantal zaken die niet altijd goed gingen of nog in ontwikkeling zijn. We willen de lezer deze werkpunten natuurlijk niet onthouden.

Continuïteit van het docententeam

Hoewel het een sterkte kan zijn dat je meerdere theaterdocenten in je team hebt, is het voor expertiseopbouw en het contact met de cursisten en de docent NT2 belangrijk dat er niet te veel afwisseling of verloop is van theaterdocenten. Door omstandigheden was er in het ROL-project soms wat te weinig stabiliteit wat dat betreft. Dit schooljaar begint men echter met een sterk team, waarin theaterdocenten met aanvullende expertise het voortouw nemen.

Een logische opbouw en rode draad doorheen de lessen

We hebben al uitgebreid gesproken over de horizontale lijn en de afstemming met de NT2-lessen. Dit was een zoektocht die niet altijd gesmeerd liep. Men is hier nu opnieuw sterk op aan het inzetten en toekomstige initiatieven zullen hier verder op kunnen bouwen.

Dit heeft ook deels te maken met het maken van (schriftelijke) voorbereiding voor het theatergedeelte. Het is zo dat theaterdocenten deels flexibel moeten kunnen inspelen op wat er gebeurt in de les. Je mag niet te strak vasthouden aan je voorbereiding en zeer ervaren docenten hoeven misschien niet veel voor te bereiden omdat ze zoveel methoden beheersen. Toch lijkt het aangeraden voldoende tijd te steken in voorbereiding als flexibele houvast voor de lessen. Het zorgt er ten eerst voor dat de theaterdocenten en assistenten beter op elkaar afgestemd zijn.

Ten tweede is deze neerslag van ideeën ook belangrijk voor expertise-opbouw omdat je dit er dan later terug bij kan nemen om verder te bouwen. Dit gebeurde in het begin van het project wat te weinig. Vandaag wordt er actief gewerkt aan een draaiboek.

Werken met ervaringsdeskundigen?

De strategie om iemand met een recente migratiegeschiedenis, die hier zelf als anderstalige nieuwkomer zijn weg moest zoeken en ondertussen al beter Nederlands spreekt als assistent speldocent te laten optreden is een krachtig idee vanuit het perspectief van herkenbaarheid en (symbolische) emancipatie, maar brengt ook moeilijkheden met zich mee:

- De beperkte talenkennis als niet ‘native speaker’ kan voor verwarring zorgen tijdens het geven van instructies én dat cursisten iets overnemen wat niet volledig correct is.
- Zaken zoals uitspraak en het ritme van de taal zijn minder evident voor een non-native speaker.
- De persoonlijke ervaring en emotionele betrokkenheid van de ‘voormalig doelgroep’ docent is een uitdagend gegeven. Dit hoeft niet negatief te zijn, maar de docent moet hierin wel ondersteund/begeleid worden.

Toch blijft het een interessante piste. Ondersteuning bieden tijdens de theaterlessen kan een krachtig groeitraject bieden voor een voormalige anderstalige nieuwkomer (eventueel iemand die eerst als assistent het project ondersteunt). Indien deze kans zich voordoet zou men dit, de eerdere ervaringen indachtig, opnieuw kunnen proberen.

Duurzame allianties met hogeschoolpleidingen

Doorheen het ROL-project werd er ook actief samengewerkt met hogescholen en studenten. Dit gebeurde nu nog redelijk ad hoc. In de toekomst zien we kansen in het aangaan van een duurzame alliantie met hogeschoolopleidingen. Deze kunnen vanuit hun driedelige opdracht van onderwijs, onderzoek en dienstverlening samenwerkingsverbanden aangaan met projecten zoals ROL. ROL biedt studenten een leerervaring in de praktijk en studenten kunnen waardevolle bijdragen leveren aan het project.

De klassiekere voorbeelden zijn stages en werkplekleren, maar ook vormen van (actie)onderzoek, projectmatig leren en vrijwilligerswerk kunnen die duurzame samenwerking vorm geven. Onder de noemer ‘community engaged learning’ ligt een mooie toekomst voor hogeschoolopleidingen en sociaal-artistische praktijken om een leerwerkplaats op te richten, een atelier waar gebruikers – buurtbewoners,

cursisten, ... - studenten, vrijwilligers en professionals thuis zijn, een atelier waar leren en participeren centraal staan. Afhankelijk van de ervaring van de docenten kunnen zij een dubbele rol opnemen als theaterdocent/stagementor of onderzoeker/stagementor. We zien ook kansen voor bachelor- en masterproeven rond deze praktijk en het bredere thema.

Spanningsvelden

Tot slot willen we ook de aandacht vestigen op een uitdaging die we omschrijven als een spanningsveld. Spanningsvelden zijn zaken die voortdurend zullen terugkomen tijdens dit soort lessen, waar niet één juiste oplossing voor bestaat, maar die wel aandacht verdienen. Doorheen deze publicatie kwamen er al enkele aan bod zoals het opbouwen van vertrouwen, het balanceren van expressieve en functionele noden en het bewaken van schriftelijke vaardigheden wanneer je meer aandacht besteedt aan het verbale en het lichamelijke. We vinden het belangrijk om hier nog even stil te staan bij het omgaan met culturele en persoonlijke gevoeligheden.

Omgaan met culturele en persoonlijke gevoeligheden

“Knipogen kan verschillende connotaties hebben.” (Bart, medewerker Se-ring)

De cursisten van Ligo Antwerpen komen van over de hele wereld. Ze hebben dus verschillende culturele achtergronden en vele van hen zijn niet vertrouwd met de theaterspelen die worden gebruikt tijdens de lessen. Als je wil inzetten op een meer belichaamde manier van leren, moet je dus ook rekening houden met verschillende culturele connotaties en gevoeligheden rond lichamelijke en elkaar aanraken. Je wil immers een veilige ruimte creëren. Dat kan niet als mensen zich ongemakkelijk voelen of verplicht worden om dingen te doen die ze niet willen doen.

Theaterdocenten moeten zich daarom bewust zijn van hun eigen referentiekaders en openstaan voor eventuele gevoeligheden van cursisten. Wanneer iemand niet wil meedoen, moet je de reflex hebben om te denken dat daar wel eens een valide reden voor kan zijn (zelfs als je die reden niet helemaal begrijpt) en toestaan dat deze persoon even niet meedoet, of beter nog, je spel zo aanpassen dat deze persoon wel kan meedoen.

Herinner je nog het spel waarbij cursisten de geblinddoekte cursist naar elkaar doorsturen via aanraking aan de schouders? Een dame uit Pakistan voelde zich niet comfortabel bij het feit dat ze in dit spel mannen moest aanraken en vice versa. De theaterdocent heeft dit toen snel opgemerkt. De oplossing was eenvoudig. Tijdens dit spel moest de dame niet geblinddoekt worden en

wanneer er een man in het midden stond kon zij even buiten de cirkel gaan zitten. Als er een vrouw in het midden stond deed ze wel mee. De dame bleef zo betrokken bij de oefening en leek zich op haar gemak te voelen.

Een ander voorbeeld betreft het 'gaan liggen op de grond'. Toen dit deel werd van een opdracht leken verschillende deelnemers, vooral vrouwen, hier niet comfortabel mee. Gaan zitten was geen probleem. Voorlopig geeft men dus niet meer de opdracht om te gaan liggen, ook al weet men nog niet precies waar dit ongemak vandaan komt. Als men in de toekomst toch graag een opdracht doet waarbij men moet gaan liggen, kan men het gesprek hier eerst over aangaan.

Verskillende gevoeligheden gaan over het lichaam, aanraking en de verhouding tussen mannen en vrouwen. Het hoeft echter zeker niet altijd over fysieke zaken te gaan. In de interactie tussen cursisten kunnen er zich ook (patriarchale) dynamieken voordoen die zich uiten in ongepaste mopjes maken, het hoogste woord voeren of de hele tijd de aandacht op iemand vestigen. Dit gegeven is natuurlijk niet specifiek verbonden aan de groep anderstaligen, het komt voor in elke groep en verdient ook hier aandacht. Als je het merkt als docent moet je er iets mee doen. Dat is niet altijd evident, want ook wie jij bent kan daarin mee spelen. Het is dan ook belangrijk dat de docent hier niet alleen voorstaat. De docent NT2 en andere collega's of assistenten kunnen mee naar oplossingen zoeken.

“Ik voel dat ik als jongere man niet evenveel kan doen als ons Mia, een vrouw met veel ervaring en natuurlijke autoriteit. Mannen die mijn nonkel zouden kunnen zijn, ik zie dat ik hen minder makkelijk kan terechtwijzen, ik vind dat niet eenvoudig. Of als een vrouw het even moeilijk heeft, lijkt het mij niet gepast die even vast te pakken. Bij Mia ligt dat anders denk ik, bij haar gaat men niet denken dat er een andere bedoeling kan zijn.” (Kalifa, theaterdocent)

Naast aanraking en man-vrouwdynamieken bestaan er ook veel culturele en persoonlijke gevoeligheden met betrekking tot emotie en verbeelding. Emotie en verbeelding zijn twee krachtige elementen waar men in het theater mee aan de slag gaat. Zo kom je echter dicht bij de deelnemers en eventuele culturele taboes of persoonlijke trauma's die ze hebben. Daarnaast is het ook gewoon zo, los van negatieve ervaringen, dat sommige mensen minder ervaring hebben met dit soort zaken of dat men onze culturele referenties niet kent.

Vanuit fantasie en hypothetische situaties denken en spelen bleek voor verschillende cursisten niet evident. Dit heeft deels met taaldrempels te maken, maar kan daartoe niet herleid worden, denk ik. Mia, Sarah en Simon geven dat ook aan. Het lijkt belangrijk voor dit soort oefeningen om veel aandacht

te besteden aan een goede inleiding, heldere instructies en gevoeligheid voor culturele kaders. Je kan er niet zomaar van uitgaan dat ze bepaalde referenties (zoals Superman of James Bond) kennen. (Veldnota's Pieter, maart 2021)

Er bestaat hier geen gouden formule. Je wil cursisten uitdagen, maar niet schouwen. Zelfs als je al best wat weet over een bepaalde cultuur, kan je nog verrast worden want niet enkel culturele, maar ook persoonlijke gevoeligheden spelen mee en in de praktijk maakt dat onderscheid niet veel uit. Je kan dit dus niet perfect doen en je kan niet vermijden dat er zich eens een ongemakkelijke situatie zal voordoen. Dat is dan geen schaamte maar een les.

Je moet deze zaken niet uit de weg gaan, maar je moet er wel aandachtig voor zijn en je eventueel proberen te informeren. Je oefening persé doordrukken is niet de juiste manier. Je moet flexibel kunnen zijn op dat moment en het misschien later opnieuw proberen. Als je gevoeliger zaken wil bespreekbaar maken (inzetten op reflecteren, zie 'horizontale lijn') moet je eerst al voldoende vertrouwen en gewenning hebben opgebouwd. Wees dus geduldig, zelfkritisch en open. Indien nodig kan je de momenten tijdens de pauze benutten om met cursisten hierover in gesprek te gaan.

Dit spanningsveld toont ons niet enkel mogelijke valkuilen, maar ook het rijke potentieel van de praktijk om via spel en taal, vanuit een gelijkwaardige houding aan ons cultureel bewustzijn te werken.^{xxix}

Hoe gaan we nu verder?

Dit rapport is absoluut geen eindpunt. Het is een tussentijdse poging om de ervaringen met het ROL-project neer te schrijven, het project kenbaar te maken en onze inzichten te delen. Wat de toekomst van het ROL-project betreft zien we alvast drie pistes die elkaar niet uitsluiten, in tegendeel.

Blijven experimenteren, kennis opbouwen en kennis delen

Dit academiejaar gaat het ROL-project verder met dezelfde groep van NT2-docent Sarah en het is heel waarschijnlijk dat we die samenwerking daarna ook blijven verderzetten. We geloven in dit project en er valt nog veel te leren. Na twee jaar experimenteren hebben we een goede werkmethode ontwikkeld. Er wordt nu ook gewerkt aan een draaiboek met oefeningen en richtlijnen. Hier is tijd voor nodig. Het blijft een experimentele praktijk met veel *trial en error*, dus hoewel het ROL-project al veel waardevolle ervaring heeft opgebouwd, is dit nog altijd een jong project dat nog jaren moet groeien.

Door deze publicatie, het ontwikkelen van een draaiboek en het samenwerken met diverse academische en professionele partners willen we de opgebouwde kennis consolideren en verspreiden. We werken vandaag al samen met Atlas om onze ervaringen te verspreiden via www.nederlandsoefenen.be/antwerpen, babelmethodieken en inspiratiedagen. We hebben ook contact met het onderzoeksproject UNLOCK (KUL) om het ROL-project verder op te volgen en te ondersteunen vanuit wetenschappelijk onderzoek. Zo hopen we inspiratie en een basis te bieden voor andere praktijken in het Antwerpse en daarbuiten die daar op verder kunnen bouwen.

Het verrijken van lessen NT2

Zoals eerder aangegeven zit de kracht van dit project in de samenwerking tussen de theaterdocenten en de NT2-docent. Doorheen de samenwerking konden ze elkaars bril opzetten. Hierdoor leerden de theaterdocenten hoe ze hun spelmethodieken via kleine aanpassingen meer geschikt kunnen maken voor deze doelgroep en hoe ze deze kunnen gebruiken in functie van taalverwerving zonder de originele doelstellingen van de oefeningen te verloochenen. De taaldocent heeft ook geregeld aangegeven dat ze nu met een andere, meer artistieke bril naar haar lessen kijkt en kansen ziet om een aantal spelmethodieken te integreren.

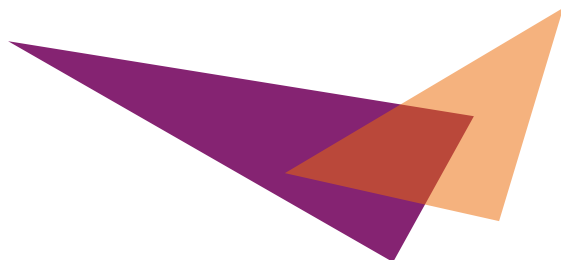
Een tweede piste is dus om vanuit de ervaringen van het ROL-project een soort 'basispakket' te ontwikkelen met doenbare oefeningen rond cadans, houding, logopedie en spel die zouden passen in de 'klassieke' klascontext. Dit zou dan gecombineerd kunnen worden met een vormingsaanbod en bezoek aan Sering.

Het verrijken van niet-formele oefenkansen

Een derde interessante piste is het inzetten op uitwisseling met aanbieders van niet-formele oefenkansen. Het ROL-project is ontwikkeld in een formele context van NT2-lessen, maar veel van de spelmethodieken passen ook in een niet-formele context en lijken ons dan ook geschikt voor oefenkansen met groepen. De ene oefenkans is de andere niet en we hopen dat onze opgebouwde expertise van nut kan zijn voor iedereen die wil werken rond NT2. De deur van Sering staat altijd open.

Bedankt!

Na dit uitgebreide rapport rest ons enkel nog enkele woorden van dank. Bedankt aan alle cursisten voor hun actieve inbreng en de vele fijne contacten tijdens en rond de lessen. Bedankt aan de docenten/architecten van dit project: Sarah, Mia, Salman, Kalifa, Simon en Kirsten voor hun enthousiasme en onmisbare bijdragen. Veel dank ook aan alle huidige en toekomstige partners, subsidiërende overheden en alle lezers. We hopen u snel (opnieuw) te ontmoeten, samen na te denken en krachten te bundelen rond creatieve benaderingen en nieuwe samenwerkingen binnen lessen NT2 en oefenkansen voor en met (laaggeletterde) anderstaligen.

Bibliografie en eindnoten

- Boal, A. (2002). *Games for actors and non-actors* (second edition). Routledge.
- Chen, H. T. (2012). Theory-driven evaluation: conceptual framework, application and advancement. In R. Strobl, O. Lobmeier & W. Heitmeyer (eds.), *Evaluation von Programmen und Projekten für eine demokratische Kultur* (pp. 17-40). Springer.
- Cools, P. & Verschraegen, G. (2018). Sociale innovatie en sociologische verbeelding: over de rol van kennis en onderzoek. In Vandermoere, F., Loots, I., Bergmans, A. & Raeymaeckers, P. (eds.), *Wetenschappers in actie: een publiek sociologische benadering*. (pp. 115-135). Acco.
- Dalziel, F. & Piazzoli, E. (2019) "It comes from you": Agency in adult asylum seekers language learning through Process Drama. *CercleS*, 9 (1): 7-32.
- Gathier, M. & Goedegebure, M. (2016). *Beter Nederlands spreken: Grammatica, woordenschat en uitspraak*. Uitgeverij Coutinho.
- Geerts, S. (2021). NT2 op de theatervloer: Wat is de kracht van het theater om een taal aan te leren?: Een analyse vanuit Cultuur in de Spiegel'. [in het bezit van de auteur]
- Goedegebure, M. (2020). *Verstaanbaar Nederlands in zeven stappen: klanken en prosodie voor het NT2-onderwijs*. Uitgeverij Coutinho.
- Krashen, S. D. (1976). Formal and informal linguistic environments in language acquisition and language learning. *Tesol Quarterly*, 10 (2): 157-168.
- Opdebeeck, L., & Bevers, K. (2014). *Een scène schoppen - Theorie en praktijk van het participatief drama*. Formaat.
- Serrien, L. (2021). *Impactevaluatie: Leren uit wat verandert*. In Sociaal.net, online: <https://sociaal.net/achtergrond/impactevaluatie-sociaal-werk/> [laatst geraadpleegd 20/10/2021]
- Silverman, D. (2013). *Doing Qualitative Research: A Practical handbook*, Los Angeles: Sage.
- Smith, A. (2016). Creative English: balancing creative and functional language needs for adult refugees, asylum seekers and migrants. *Scenario: A Journal of Performative Teaching, Learning, Research*, 1-17.
- Tirions, M., Blok, W. & den Braber, C. (2018). *De capabilitybenadering in het sociaal domein: een praktijkgerichte kennismaking*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Van Heusden, B. (2010). *Cultuur in de spiegel: naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs*. Rijksuniversiteit Groningen.
- Veerman, J.W., & Yperen, T.A. van (2008). *Wat is praktijkgestuurd effectonderzoek?* In: Yperen, T.A. van & Veerman, J.W. (red.), *Zicht op effectiviteit. Handboek voor praktijkgestuurd effectonderzoek in de jeugdzorg*. (pp. 17-34). Eburon.

- i. NT2 1.1. is het absolute beginnersniveau, het komt overeen met het Europese taalniveau A1 (breakthrough stage). Na de cursus 1.1 kunnen cursisten zich voorstellen (naam, leeftijd, of ze kinderen hebben). Ze spreken doorgaans langzaam en aarzelend en begrijpen Nederlands wanneer er kort en langzaam wordt gesproken, met veel herhaling. Het volgende niveau 1.2 komt overeen met niveau 2 (Waystage). Cursisten voeren nu korte sociale gesprekjes en kunnen basisinformatie geven over hun werk, omgeving en opleiding. Ze spreken langzaam en kunnen langzaam gesprek aangaan over een vertrouwd onderwerp. Zie Atlas, online: <https://www.atlas-antwerpen.be/nl/schema-nederlands-leren> [laatst geraadpleegd 22/10/2021].
- ii. Nieuwkomers zijn mensen die minder dan 12 maanden in België verblijven. Oudkomers zijn mensen die naar België migreerden en al langer dan 12 maanden in het bevolkingsregister zijn opgenomen.
- iii. Initieel werd ROL opgericht met de bedoeling om een groep deelnemers door middel van theater- en spelmethodieken te versterken in hun zoektocht naar waardevol werk. Deze doelstelling werd enerzijds bijgesteld omwille van praktische redenen in tijden van coronacrisis (het was zeer moeilijk mensen naar arbeid te begeleiden), maar ook door contact met de doelgroep. Na intensief contact met anderstaligen die willen werken in België werd er vastgesteld dat het Nederlands voor velen een belangrijke drempel is tot waardevol werk. Daarom is er beslist om in te zetten op de innovatie de lessen NT2 voor laaggeletterden met als doel om de kansen op maatschappelijke participatie van deze cursisten te versterken en zo ook hun kansen om in de toekomst waardevol werk te bekomen.
- iv. Veerman, J.W., & Yperen, T.A. van (2008). Wat is praktijkgestuurd effectonderzoek? In: Yperen, T.A. van & Veerman, J.W. (red.), Zicht op effectiviteit. Handboek voor praktijkgestuurd effectonderzoek in de jeugdzorg. Delft, Eburon.
- v. Serrien, L. (2021). Impactevaluatie: Leren uit wat verandert. In Sociaal.net, online: <https://sociaal.net/achtergrond/impactevaluatie-sociaal-werk/> [laatst geraadpleegd 20/10/2021]
- vi. Online: <https://www.integratie-inburgering.be/nl/de-vijf-sleutels-voor-een-succesvol-integratiebeleid> [laatst geraadpleegd 20/10/2021]
- vii. Online: <https://www.integratie-inburgering.be/nl/wat-kunnen-we-voor-jou-doen/ondersteuning-voor-je-organisatie-of-lokaal-bestuur/publicaties/cijfers-inburgering-en-nederlands-leren/cijfers-unique-bezoekers-met-een-nt2-vraag> [laatst geraadpleegd 20/10/2021]
- viii. Online: <https://vrijwilligerswerk.be/media/26754/Jaarverslag%202019.pdf> [laatst geraadpleegd 20/10/2021]
- ix. Cools, P. & Verschraegen, G. (2018) Sociale innovatie en sociologische verbeelding: over de rol van kennis en onderzoek. In Vandermoere, F., Loots, I., Bergmans, A. & Raeymaeckers, P. (eds.) Wetenschappers in actie: een publiek sociologische benadering. Acco: Leuven.
- x. Tirions, M., Blok, W. & den Braber, C. (2018). De capabilitybenadering in het sociaal domein: een praktijkgerichte kennismaking. Bohn Stafleu van Loghum.
- xi. Krashen, S. D. (1976). Formal and informal linguistic environments in language acquisition and language learning. *Tesol Quarterly*, 10 (2): 157-168.

- xii. Dalziel, F. & Piazzoli, E. (2019) "It comes from you": Agency in adult asylum seekers language learning through Process Drama. *CercleS*, 9 (1): 7-32.
- xiii. Smith, A. (2016). Creative English: balancing creative and functional language needs for adult refugees, asylum seekers and migrants. *Scenario: A Journal of Performative Teaching, Learning, Research*, 1-17.
- xiv. <https://sering.be/> [laatst geraadpleegd 20/10/2021]
- xv. Deze methoden zijn geïnspireerd op het werk van Braziliaanse pedagoog Paulo Freire (pedagogie van de onderdrukten) en theatermaker Augusto Boal (theater van de onderdrukten). Hun werk werd veelvuldig besproken in academische literatuur en wereldwijd zijn er duizenden organisaties die deze methodieken gebruiken om empowerend te werken met theater. Zie bijvoorbeeld: <https://demos.be/kenniscentrum/methodiek/forumtheater-samen-nieuwe-scenarios-bedenken-en-uitproberen> [laatst geraadpleegd 20/10/2021]
- xvi. Boal, A. (2002) *Games for actors and non-actors*. (second edition) Routledge.
- xvii. <https://www.esf-vlaanderen.be/nl/projectenkaart/bruggen-naar-werk> [laatst geraadpleegd 20/10/2021]
- xviii. <https://www.formaat.org/> [laatst geraadpleegd 20/10/2021]
- xix. Opdebeecq, L., & Bevers, K. (2014). Een scene schoppen - Theorie en praktijk van het participatief drama. *Formaat*.
- xx. <https://www.hetgevolg.be/projects/groot-familie/> [laatst geraadpleegd 20/10/2021]
- xxi. Smith, A. (2016). Creative English: balancing creative and functional language needs for adult refugees, asylum seekers and migrants. *Scenario: A Journal of Performative Teaching, Learning, Research*, 1-17.
- xxii. Voor dit stukje baseren we ons op het werk van Simon Geerts (2021) 'NT2 op de theatevloer: Wat is de kracht van het theater om een taal aan te leren?. Een analyse vanuit Cultuur in de Spiegel'. Simon is docent sociaal-cultureel werk aan de AP Hogeschool Antwerpen en mede-bedenker van het ROL-project. Hij heeft verschillende lessen binnen het ROL-project mee begeleid.
- xxiii. Gathier, M. & Goedegebure, M. (2016). *Beter Nederlands spreken: Grammatica, woordenschat en uitspraak*. Uitgeverij Coutinho.
- xxiv. Goedegebure, M. (2020). *Verstaanbaar Nederlands in zeven stappen: klanken en prosodie voor het NT2-onderwijs*. Uitgeverij Coutinho.
- xxv. Chen, H. T. (2012). Theory-driven evaluation: conceptual framework, application and advancement. In *Evaluation von Programmen und Projekten für eine demokratische Kultur* (pp. 17-40): Springer.
- xxvi. Silverman, D. (2013). *Doing Qualitative Research: A Practical handbook*, Los Angeles: Sage.
- xxvii. Opdebeecq, L., & Bevers, K. (2014). Een scene schoppen - Theorie en praktijk van het participatief drama. *Formaat*.
- xxviii. Geerts, S. (2021) 'NT2 op de theatevloer: Wat is de kracht van het theater om een taal aan te leren?. Een analyse vanuit Cultuur in de Spiegel'. [in het bezit van de auteur]
- xxix. Van Heusden, B. (2010). *Cultuur in de spiegel: naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs*. Rijksuniversiteit Groningen.